

Ravnoteža straha u Europi od završetka Drugog svjetskog rata do početka 21. stoljeća

---

Zubović, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:070432>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet u Rijeci

Odsjek za povijest

Studij: povijest/ povijest umjetnosti

Akadska godina: 2017./2018.

Mentor: Prof. dr. sc. Darko Dukovski

Student: Ivan Zubović

RAVNOTEŽA STRAHA U EUROPI OD ZAVRŠETKA DRUGOG SVJETSKOG RATA DO POČETKA 21.
STOLJEĆA

Rijeka, 2018.

Sadržaj

1. Sažetak	1
2. Uvod	2
3. Promjene u Europi na temelju odluka iz Jalte i Potsdama	3
4. Gospodarsko stanje na starom kontinentu poslije Drugog svjetskog rata.....	4
5. Crvena prijetnja američkim i zapadnoeuropskim interesima	5
6. Blokova podjela Europe.....	6
7. Hladnoratovske krize s mogućim izbijanjem ratnog stanja	7
7.1. Razlaz Tita i Staljina	7
7.2. Tršćanska kriza između Italije i Jugoslavije	8
7.3. Sovjetska blokada Zapadnog Berlina.....	9
7.4. Zapadnonjemački ulazak u NATO.....	11
7.5. Europa na rubu nuklearnog sukoba	11
7.6. Utrka u atomskom naoružanju.....	13
8. Zapadnoeuropske zemlje u hladnoratovskim okolnostima	15
8.1. Velika Britanija u doba Harolda Macmillana i Margaret Thatcher.....	15
8.2. Francusko napuštanje NATO-a	16
8.3. Strategija napetosti u Italiji	18
8.4. Austrijsko poslijeratno pitanje	20
9. Unutarnja previranja među članicama Varšavskog ugovora	20
9.1. Istočni blok i sovjetska kontrola	20
9.2. Moskvske intervencije u Istočnoj Njemačkoj i Poljskoj.....	21
9.3. Mađarski ustanak	23
9.4. Sovjetska invazija Čehoslovačke.....	25
10. Politika popuštanja među blokovima	27
10.1. Smirivanje napetosti nuklearnog doba	27
10.2. Jačanje odnosa između Zapadne i Istočne Njemačke	28
10.3. Zapadnoeuropske antinuklearne demonstracije	29
11. Europa u razdoblju velikih demokratskih revolucija.....	30
11.1. Promjena sovjetskih stajališta za vrijeme Mihaila Gorbačova	30
11.2. Slom istočnoeuropskog komunizma	31

11.3.	Kolaps Sovjetskog Saveza	33
11.4.	Istočno proširenje NATO-a nakon raspada Varšavskog ugovora	35
12.	Ruska Federacija tijekom 1990-ih	36
12.1.	Jeljcinova tranzicijska Rusija	36
12.2.	Ekspedicije u konfliktima na Kavkazu	37
12.3.	Uspon ličnosti Vladimira Putina	38
12.4.	Odnosi Rusije i zapadnog svijeta na prijelazu u 21. stoljeće	39
13.	Suvremena sfera Moskvinskog utjecaja u Europi	40
13.1.	Novo susjedstvo između Europske unije i ruskih prostranstava	40
13.2.	Suradnja s postkomunističkom Ukrajinom	41
13.3.	Bjelorusija ili posljednji ruski bastion u Europi	42
13.4.	Potpune suprotnosti Moldavije i Pridnjestrovlja	43
14.	Sukobi interesa NATO-a i Rusije oko Kosova i Gruzije	44
14.1.	Vojna intervencija NATO-a u Jugoslaviji	44
14.2.	Petodnevni rat u Gruziji	45
15.	Ukrajinska kriza	46
15.1.	Razilaženja između Ukrajine i Rusije početkom 21. stoljeća	46
15.2.	Kijevske demonstracije i pad Viktora Janukoviča	48
15.3.	Ruska aneksija Krima	49
15.4.	Ratno stanje između ukrajinskih vlasti i separatista	51
15.5.	Estonija, Litva i Latvija nakon ruskog preuzimanja Krima	52
16.	Arktička utrka	53
17.	Pitanje europskog raketnog štita između NATO-a i Ruske Federacije	54
14.	Zaključak	56
15.	Popis literature	57

1. Sažetak

Europa se nakon završetka Drugog svjetskog rata našla u podjeli interesa dvaju blokova predvođenih Sjedinjenim Američkim Državama i Savezom Sovjetskih Socijalističkih Republika. Supersile su u hladnoratovskom razdoblju koristile europski kontinent kao poligon za iskušavanje političke, vojne i ekonomske moći. Zapadne europske zemlje predvođene Velikom Britanijom, Francuskom i Zapadnom Njemačkom su pokušavale pronaći najbolje uvjete funkcioniranja u atmosferi američke poslijeratne dominacije unutar demokratskog sustava. Okupljene oko NATO saveza i američkih financijskih potpora, one su poput britanske suradnje sa SAD-om tražile najveću iskoristivost svog položaja ili kao Francuska probale nametnuti svoju politiku iznad američkih interesa. S druge strane, istočne zemlje poput Poljske, Mađarske ili Čehoslovačke su pod sovjetskom hegemonijom bile okupljene u okviru Varšavskog ugovora. Njihove stalne pobune u potražnji boljeg komunističkog sustava po uzoru na Jugoslaviju su rezultirale sovjetskim intervencijama i rušenjem ugleda te velesile u međunarodnom pogledu. Padom željezne zavjese 1989. godine, demokracija se ustoličila u svim zemljama nekadašnjeg Istočnog bloka. NATO savez je uspješno preuzeo većinu članica raspalog Varšavskog pakta. Novonastala Ruska Federacija se, padom komunizma i SSSR-a, našla u novim geopolitičkim okolnostima. Suočen s američkom dominacijom u Europi i svijetu, njen vođa Vladimir Putin je započeo oporavak Moskve na međunarodnoj sceni. Međutim, iako se mislilo kako je hladni rat završio, on je i dalje čvrsto prisutan u Europi na početku 21. stoljeća. Većina europskih zemalja je danas okupljena oko NATO-a pod američkom dominacijom, a ta organizacija traži daljnje članove u neutralnim zemljama poput Ukrajine, Bjelorusije ili Moldavije koje se nalaze na samim ruskim granicama uz instalaciju proturaketnog štita u istočnim članicama NATO-a. S druge strane, ruska aneksija Krima iz 2014. godine i inzistiranje na vlastitoj zoni utjecaja naspram širenja NATO-a, su faktori koji postepeno dovode do sve hladnijih odnosa između Moskve te SAD-a i Europske unije. Budućnost Europe u novim hladnoratovskim okolnostima mora biti bazirana na boljim odnosima sa Rusijom jer, u suprotnome, starome kontinentu prijete povratak na nesigurno vrijeme nuklearnih prijetnji za koje se smatralo da su davno završile.

Ključne riječi: Europa, hladni rat, NATO, Varšavski ugovor

2. Uvod

Odlukama pobjedničkih savezničkih zemalja sa konferencija u Jalti i Potsdamu 1945. godine nastojalo se stvoriti novi ustroj Europe nakon sloma nacističke Njemačke i njene ideje teritorijalnog širenja na starom kontinentu. Porazenu i devastiranu poslijeratnu Njemačku su saveznici podijelili ne bi li izbjegli mogućnost njene obnove i novih osvajanja nakon razarajućih ratnih godina.¹ Potpisivanjem *Povelje o osnivanju Ujedinjenih naroda* u San Franciscu, 1945.g. ideja kolektivne svjetske sigurnosti je počela biti primjenjivana u praksi putem ove globalne organizacije. Vijeće sigurnosti UN-a je imalo posebnu odgovornost čuvanja novog poretka. Njegove stalne članice (Sjedinjene Američke Države, Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, Velika Britanija, Kina i Francuska) su mogle ostvariti ciljeve UN-a jedino pod uvjetom dijeljenja zajedničke vizije budućnosti svijeta poslije poraza sila Osovine.² Antihitlerovska koalicija nije pokazivala znakove suradnje nakon pobjede u Drugom svjetskom ratu i taj jaz će se u narednim godinama pretvoriti u stanje stalne napetosti između suprotstavljenih vojnopolitičkih i ekonomskih saveza. Hladni rat je kao pojam prvi put 1947.g. prilikom rasprave u američkom kongresu upotrijebio Bernard Baruch, savjetnik američkog predsjednika Harryja Trumana. Treći svjetski ili hladni rat se može opisati kao stanje u kojemu se svjetske političke snage grupiraju unutar svojih zatvorenih sustava.³ Osnovne odrednice hladnog rata u razdoblju od 1945. do 1989.g. su bile američko-sovjetsko rivalstvo i pojava nuklearnog oružja.⁴ Prva direktna vojna konfrontacija između dojučerašnjih ratnih saveznika se dogodila 1948.g. oko pitanja Zapadnog Berlina jer je Staljin blokirao sve pristupne pravce gradu kao odgovor na ujedinjenje 3 okupacijske savezničke zone (američke, britanske i francuske).⁵ Započevši sukobom oko podijeljene Njemačke i budućnosti europskog kontinenta, hladni rat se proširio diljem svijeta sa međusobnim prepucavanjima Istoka i Zapada.⁶ Oba bloka su u ratom razrušenoj Europi pokušavala primjenjivati taktike međusobnih zastrašivanja, a da nisu probali razriješiti prave uzroke novonastalih poslijeratnih kriza. Iako oslobođena nacista, Europi je prijetio status kolateralne žrtve između stalnih

---

¹ DARKO DUKOVSKI, *Ozrcaljena povijest- Uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana*, Zagreb, 2012., 371.

² HENRY KISSINGER, *Svjetski poredak*, Zagreb, 2015., 242.

³ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 371.

⁴ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 372.

⁵ HENRY KISSINGER, (bilj. 2), 243.

⁶ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 372.

udaranja čekića i nakovnja u prepucavanjima obje supersile.⁷ Završetkom Drugog svjetskog rata, sve zemlje zapadne Europe su postale golemi dužnici Sjedinjenih Američkih Država koje su Europu htjele za svoj poligon u svrhu okruživanja i izolacije Sovjetskog Saveza uz održavanje gospodarskog podčinjavanja vlastitih savezničkih zemalja.⁸ S druge strane, Sovjetski Savez je inzistirao kako moskovski lenjinističko-marksistički sustav treba biti instaliran u svim državama istočne Europe s prisutnošću Crvene armije. Ekonomska, vanjskopolitička i društvena struktura istoka bi bila određivana Staljinovim idejama nametanja vladajućeg sustava podčinjenima.⁹

3. Promjene u Europi na temelju odluka iz Jalte i Potsdama

Tijekom završne faze Drugog svjetskog rata provedena je saveznička mirovna konferencija u Jalti na poluotoku Krimu. Na Jaltskoj konferenciji od 4. do 12. veljače 1945.g. su se sastali američki predsjednik Franklin Delano Roosevelt, sovjetski vođa Josif Visarionovič Džugašvili Staljin i britanski premijer Winston Churchill kako bi raspravili i donijeli odluke o izgledu novog svjetskog poretka nakon završetka ratnih operacija.¹⁰ Postignut je sporazum u nekoliko glavnih točaka. Poslijeratna Njemačka će se podijeliti u 4 okupacijske zone kojima će upravljati Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države, Sovjetski Savez i Francuska. Osnovana je saveznička komisija za podjelu Njemačke. Nakon rata bila je u planu vojno-ekonomska demobilizacija i denacifikacija Njemačke.¹¹ S druge strane, konferencija u Potsdamu je trajala od 17. srpnja do 2. kolovoza 1945.g. Na toj konferenciji su se sastali vodeći dužnosnici pobjedničkih sila u Drugom svjetskom ratu, a to su bili sovjetski vođa Josif Staljin, američki predsjednik Harry Truman te britanski premijeri Winston Churchill i Clement Attlee. Rasprava se vodila o poslijeratnim uređenjima u Njemačkoj i Poljskoj. Sovjetski Savez se izjasnio za svoje ciljeve izvoza komunizma i globalne revolucije. SAD-u je bio cilj zaustaviti sovjetsku dominaciju na cijelom kontinentu i u već zauzetoj istočnoj Europi. Velika Britanija je htjela provesti politiku ravnoteže kako bi se mogla okrenuti svojim imperijalističkim ciljevima. Međutim, ona je na konferenciji zbog Churchillove smrti i

---

⁷ HENRY KISSINGER, (bilj. 2), 244.

⁸ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 372.

⁹ HENRY KISSINGER, (bilj. 2), 243.

¹⁰ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 366.

¹¹ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 367.

Atleejeva preuzimanja njegovog mjesta gurnuta u stranu pa su u Potsdamu dominirali SAD i SSSR. Na konferenciji je bilo odlučeno da se istočnoprusko obalno područje i grad *Königsberg* (Kalinjingrad) pripoje SSSR-u te da se teritorij istočno od linije rijeka Odre i Nise sjedini s Poljskom.¹² Naknada ratne štete učinjene njemačkom agresijom bi se nadoknadila prenošenjem industrijskih postrojenja iz okupacijskih zona u Njemačkoj. Tada su već počela ozbiljna suprotstavljanja između SSSR-a i zapadnih saveznika jer je Potsdamom bilo dogovoreno preuzimanje zajedničke kontrole nad okupiranom Njemačkom prema odrednicama konferencije s Jalte.¹³

4. Gospodarsko stanje na starom kontinentu poslije Drugog svjetskog rata

Unatoč procjenama o uspostavi bipolarnog svijeta predvođenog SAD-om i SSSR-om, Sovjeti su nakon prestanka Drugog svjetskog rata imali golemo nazadovanje naspram izolacionističkih Amerikanaca. Država je bila devastirana njemačkim ofenzivama, a poginulo je između 20 i 27 milijuna njenih stanovnika.¹⁴ Međutim, Velika Britanija se krasila ekonomski najrazvijenijim mjestom u poslijeratnoj Europi zahvaljujući snazi i potpori njenog prekooceanskog *Commonwealtha* i snažnom položaju britanske funte u svjetskim razmjerima. S druge strane, Francuska je pretrpjela goleme gubitke od kojih se do današnjih dana nije vratila na međunarodni ugled svjetske velesile kakva je bila prije njemačke okupacije i ratnih razaranja.¹⁵ Američko vodstvo je smatralo kako će velike ekonomske neprilike omogućiti jačanje komunističkih stranaka i njihovih pristaša, posebno na prostorima razorene Francuske i Italije.¹⁶ Pokušavajući pridobiti naklonost opustošenog europskog stanovništva, SAD su se odlučile na injekciju ekonomske pomoći Zapadnoj Europi. Takav paket pomoći se zvao *Program europske obnove*, a ostao je poznat pod nazivom *Marshallov plan* prema američkom ministru vanjskih poslova Georgeu Catlettu Marshallu koji je 1947.g. i predložio ove mjere za omogućavanje osnovnih potreština potrebitoj Europi.¹⁷ Amerikanci su u poslijeratnim godinama potaknuli osnivanje brojnih ustanova poput Europske platne unije, Uprave za

---

¹² HENRY KISSINGER, *Diplomacija*, Zagreb, 2000., 387.

¹³ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 368.

¹⁴ DAVID S. PAINTER, *Hladni rat – Povijest međunarodnih odnosa*, Zagreb 2002., 16.

¹⁵ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 18.

¹⁶ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 36.

¹⁷ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 37.

ekonomsku suradnju i Organizacije za europsku ekonomsku suradnju radi jačanja europskih integracija u svrhu osnaživanja velikih tržišta koja bi bila odana kapitalističkom modelu i američkom savezništvu uz smanjenje popularnosti komunističkih strujanja.¹⁸ *Savez za uzajamnu ekonomsku pomoć* (SEV) su Sovjeti osnovali 1949.g. kao odgovor na američki Marshallov plan, a njegove članice su bile sve istočnoeuropske zemlje osim Jugoslavije. Iako propagiran kao savez nezavisnih država, u njemu se nije kritizirala sovjetska dominacija pri donošenju odluka.¹⁹

5. Crvena prijetnja američkim i zapadnoeuropskim interesima

Iako ekonomski devastiran, Sovjetski Savez je izašao iz Drugog svjetskog rata s velikim ugledom pri pobjedi nacističke Njemačke te je preplavio Europu sa simpatizerima u obliku različitih ljevičarskih intelektualnih grupacija i sudionika pokreta otpora.²⁰ Nažalost, ratna suradnja Sovjeta sa SAD-om i Velikom Britanijom se pokazala kratkotrajnom pošto su među pobjedničkim saveznicima postojale goleme razmirice koje su sezale još u predratno razdoblje. Primjerice, Staljinov dogovor s Hitlerom iz 1939.g. je bio trn u oku zapadnim saveznicima, a Sovjeti nisu zaboravili zapadnjačke intervencije u njihovoj zemlji na strani imperijalnih lojalista nakon pobjede crvene revolucije.²¹ Georg Frost Kennan, američki ambasador u Moskvi, je predsjedniku Harryju Trumanu u veljači 1946.g. poslao poruku poznatu kao *Dugački brzojav*. Veleposlanik je, na upite o sovjetskom nepodupiranju Međunarodne banke za obnovu i razvoj te Međunarodnog monetarnog fonda, odgovorio kako se Sovjeti spremaju na potpuni rat protiv kapitalizma. Tvrdeći kako su demokracija i socijalizam u potpunim oprekama, Kennan je stekao povjerenje američke birokracije, a njegov čin se smatra iskrom koja je zapalila odveć uzavreli hladnoratovski fitilj u Europi i svijetu.²² Sovjetska politika tijekom 20. stoljeća se mogla gledati kao projekt kreiranja suvereniteta pojedinačnih zemalja istočne Europe uz ideološku premoć sovjetske velesile.²³

---

¹⁸ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 38.

¹⁹ PETER CALVOCORESSI, *Svjetska politika nakon 1945.*, Zagreb, 2003., 299.

²⁰ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 21.

²¹ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 25.

²² EMIL VIDUŠIĆ, *Hladni rat- Vruće cijevi*, Zagreb, 2013., 32.

²³ ODD ARNE WESTAD, *Globalni Hladni rat- Velike sile i Treći svijet*, Zagreb, 2009., 55.

Naime, nakon Drugog svjetskog rata, sve zemlje pod sovjetskim utjecajem su imale koalicije stranaka zvane *narodnim frontama* iz kojih su jedino bile isključene desničarske i fašističke struje. Poslije par godina, sve te koalicije su se raspale i komunisti bi zadržali sve važnije funkcije da bi proglašavali jednostranačke komunističke vladavine.²⁴ Istočna Europa se nalazila pod velikim čistkama između 1940-ih i 1950-ih godina u kojima su stradavali komunisti koji se nisu slagali sa optužbama *Kominforma* (Komunistički informativno biro). Sukob između Jugoslavije i SSSR-a 1948.g. je izazvao seriju komunističkih čistki i montaža na sudskim procesima.²⁵ S druge strane, prekoatlantska *Trumanova doktrina* iz 1947.g. je pozivala zapadnu Europu na globalno suprotstavljanje komunističkim idejama i omogućila američkim vlastima nesmetano uplitanje u sve sfere tamošnjeg vojnog i ekonomskog sektora. Zakonom o nacionalnoj sigurnosti iz iste godine formirano je nekoliko institucija za predvođenje antikomunističkog programa. Vijeće za nacionalnu sigurnost je imalo zadaću savjetovanja američkog predsjednika o vanjskoj politici i obrambenim pitanjima. Središnja obavještajna agencija (CIA) je imala svrhu skupljanja i proučavanja obavještajnih informacija iz inozemstva uz provedbu tajnih operacija u zonama interesa. Ministarstvo obrane je služilo za koordinaciju rodova američkih oružanih snaga.²⁶

6. Blokowska podjela Europe

Dana 17. ožujka 1949.g. Velika Britanija, Francuska, Nizozemska, Belgija i Luksemburg su osnovale početnu fazu Sjevernoatlantskog saveza (NATO). Briselski pakt je bio formiran s ciljem jačanja zajedničkih obrambenih kapaciteta i vojnopoličkih suradnji svih država članica. Međutim, Sovjetski Savez je posjedovao daleko veće vojne kapacitete pa su se osnivačke europske države odlučile na američku pomoć.²⁷ Potpisivanjem ugovora u Washingtonu 4. travnja 1949.g., NATO savez je bio službeno osnovan, a članicama Briselskog pakta su se pridružile SAD, Kanada, Island, Norveška, Danska, Portugal i Italija.²⁸

---

²⁴ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 394.

²⁵ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 395.

²⁶ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 25.

²⁷ DARKO DUKOVSKI i VEDRAN DUKOVSKI, *Vojna povijest- Od Napoleona do suvremenih vojnih sustava*, Pula, 2014., 66.

²⁸ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 54.

Zemlje Saveza su se obvezale na međusobnu suradnju i obranu u slučaju neprijateljskog napada na bilo koju članicu. Broj članova se tijekom Hladnog rata postupno povećavao. Godine 1952. NATO-u su se pridružile Grčka i Turska. Savezna Republika Njemačka se priključila 1955., a Španjolska 1982.g. Članice su međusobnom suradnjom stvarale temelje europskim integracijama. Francuska je bila i ostala jedinom iznimkom jer je njen predsjednik Charles de Gaulle 1966.g. povukao francuski kadar iz zajedničkog zapovjedništva Saveza ne bi li iskazao neslaganje sa zapadnim saveznicima i pokušao postaviti Francusku u centar kreiranja europskih politika.²⁹ Primanje Savezne Republike Njemačke u NATO savez je iste 1955.g. rezultiralo sovjetskim formiranjem vlastitog vojnopolitičkog saveza, Varšavskog ugovora, kao protutežu Zapadu. Pristupile su mu sve socijalističke zemlje Europe osim Jugoslavije. Albanija je iz njega izašla 1968.g. jer je vlast Envera Hoxhe podupirala Kinu u njenom neslaganju sa SSSR-om. Savez je, jednako kao i NATO, propagirao međusobnu zaštitu među članicama u slučaju ratnih agresija. Međutim, svega godinu dana nakon nastanka Sovjeti su uništili mađarski ustanak. Najveća akcija Varšavskog saveza je bila izvedena 1968.g. rušenjem reformskog pokreta Aleksandra Dubčeka u Čehoslovačkoj. Također, doktrina sovjetskog vođe Leonida Brežnjeva je omogućavala Varšavskom paktu intervencije u slučaju istupanja pojedinih članica iz varšavskog pakta ili odricanja socijalističkih načela.³⁰

7. Hladnoratovske krize s mogućim izbijanjem ratnog stanja

7.1. Razlaz Tita i Staljina

Suprotstavljanje Jugoslavije sovjetskoj dominaciji u Istočnom bloku je, nakon Drugog svjetskog rata, kulminiralo 1948.g.³¹ Sovjetski vođa Josif Staljin je uživao bespogovornu poslušnost sviju istočnoeuropskih zemalja osim Jugoslavije pod vodstvom maršala Josipa Broza Tita. Propitkivanje Staljinovog autoriteta je natjeralo vodstva komunističkih stranaka Poljske, Mađarske, Čehoslovačke, Bugarske i Rumunjske da, bez Titova znanja, unutar *Informbiroa* (Kominforma) izmijene tajni dokument zvan *Stanje u Komunističkoj partiji Jugoslavije*.³² U lipnju 1948.g., on je u Bukureštu bio objavljen kao *Prva rezolucija*

²⁹ DARKO DUKOVSKI i VEDRAN DUKOVSKI, (bilj. 27.), 67.

³⁰ DARKO DUKOVSKI i VEDRAN DUKOVSKI, (bilj. 27.), 71.

³¹ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 418.

³² EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 50.

Informbiroa i njome je Staljin osudio Titovu politiku kao antisovjetsku.³³ Članice *Informbiroa* su u rujnu 1948.g. prekinule sve veze sa Jugoslavijom, a njen veleposlanik je narednog mjeseca bio protjeran iz Moskve. *Drugom rezolucijom Informbiroa* sa tajnog sastanka u Budimpešti iste godine, Jugoslavija je bila ponovno osuđivana za izdaju staljinizma i izopćena iz *Informbiroa* 28. lipnja 1948.g.³⁴ Međutim, Peti kongres Komunističke partije Jugoslavije je odbacio sve optužbe svojih dojučerašnjih istočnoeuropskih kolega. Unutar stranke i države je uslijedila serija čistki nad svim mogućim simpatizerima optuženima za prihvaćanje Staljinovih naputaka jer su jugoslavensko-sovjetski odnosi tih dana bili na rubu ratnog stanja. Međutim, Josip Broz Tito je ostao poznat kao jedini državnik koji se odlučno suprotstavio poslijeratnoj satelitskoj kontroli SSSR-a.³⁵ Ideološki i politički razlaz Tita i Staljina je ostavio velike posljedice za Jugoslaviju koja je tada postala jedinom nesvrstanom komunističkom zemljom u Europi. Potpisivanjem Balkanskog saveza sa Grčkom i Turskom na Bledu 1954.g., Jugoslavija se nastojala osigurati zajedničkom obranom protiv moguće sovjetske invazije.³⁶ Također, ovaj dogovor je trebao ojačati jugoslavensku poziciju oko napetog tršćanskog pitanja s Italijom koja je bila članica NATO-a.³⁷

7.2. Tršćanska kriza između Italije i Jugoslavije

Završnim operacijama Drugog svjetskog rata, Jugoslavenska armija je 1. svibnja 1945.g. prodrla u Trst i zauzela ga od Nijemaca da bi s 2 dana zakašnjenja tamo došle britanske i novozelandske snage. Britanski general Harold Alexander, zapovjednik Savezničkih snaga Središnjega sredozemnog fronta, je 2. svibnja tražio odlazak jugoslavenske vojske iz Trsta te je sukob angloameričkih i jugoslavenskih snaga skoro eskalirao u gradu. Savezničke vlade Velike Britanije i SAD-a su 9. lipnja 1945.g. uručile jugoslavenskoj vladi ultimatum o povlačenju njene vojske iz Trsta.³⁸ *Pariškim mirovnim ugovorom* sa Italijom iz 1947.g. je

---

³³ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 419.

³⁴ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 50.

³⁵ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 419.

³⁶ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 57.

³⁷ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 58.

³⁸ DAVORIN RUDOLF, Povijesni tijek uspostavljanja državne granice između Republike Hrvatske i Talijanske Republike, u: *Problemi sjevernog Jadrana* 12 (2013.), 9.-25., 16.

sporno granično područje između Italije i Jugoslavije formirano u Slobodni Teritorij Trsta. Državom je trebao upravljati guverner koji nije državljanin Italije i Jugoslavije, ali dogovor nikada nije postignut pa je Slobodni Teritorij Trsta ostao podijeljen na 2 okupacijske zone. Zona A s centrom u Trstu je bila pod angloameričkom upravom, a Zona B sa središtem u Kopru je bila pod jugoslavenskom vlašću. Dana 10. listopada 1953.g. vlade SAD-a, Velike Britanije i Francuske su objavile kako će iz Zone A povući svoje vojne postrojbe i upravu tog područja prepustiti talijanskim vlastima. Jugoslavija je na tu najavu odgovorila mobilizacijom i slanjem 50 000 vojnika prema granici s Italijom, a demonstracije su bile održane u gotovo svim većim gradovima.³⁹ Poslije serija provokacija između Josipa Broza Tita i talijanskog premijera Giuseppea Pelle oko pitanja STT-a, u studenom 1953.g. Talijani su u Trstu napali angloameričku vojsku i policiju. Nemiri su bili ugušeni, ali su pridonijeli popuštanju jugoslavenskog stajališta oko zauzimanja Trsta i ostatka Zone A. Tijekom prosinca 1953.g. došlo je do smanjenja napetosti i povlačenja vojnih snaga sa graničnih područja jer je politici smirenja tenzija pomogao novi talijanski premijer Mario Scelba. Londonski pregovori su 5. listopada 1954.g. rezultirali *Memorandumom o suglasnosti* koji je danas na snazi između Hrvatske i Italije. STT je prestao postojati, a njegov teritorij je bio podijeljen između Italije i Jugoslavije. Italija je pripojila većinski prostor Zone A, a Jugoslavija Zone B koji se danas nalazi u sklopu samostalnih država Slovenije i Hrvatske.⁴⁰

7.3. Sovjetska blokada Zapadnog Berlina

Prilikom kapitulacije Njemačke 8. svibnja 1945.g. propala je nacistička ideja o njemačkom širenju diljem Europe.⁴¹ Zemlja je bila podijeljena na okupacijske zone prema savezničkim dogovorima u završnoj fazi Drugog svjetskog rata. Sovjetska Crvena armija je zauzela istočna područja Tiringije, Saske, Meklenburga i Brandenburga. Francuska i američka vojska su dobile upravu nad južnim dijelovima Njemačke, a britanske jedinice područja zapadnih i sjevernih dijelova prijašnje države. Nekadašnji glavni grad Berlin je bio podijeljen na 4 savezničke okupacijske zone.⁴² Napetosti između donedavnih saveznika su eskalirale na

---

³⁹ BOJAN DIMITRIJEVIĆ, *Bitka za Trst 1945.- 1954.*, Zagreb, 2014., 236.

⁴⁰ DAVORIN RUDOLF, (bilj. 38.), 16.

⁴¹ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 396.

⁴² DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 397.

europskom tlu u razdoblju između lipnja 1948. i svibnja 1949.g. Sovjeti su tada izveli blokadu sviju kopnenih i pomorskih pravaca koji su vodili prema izoliranoj enklavi Zapadnog Berlina pod američkom, britanskom i francuskom upravom.⁴³ Ne bi li pojačali pritisak, oni su 24. lipnja 1948.g. prekinuli stanovnicima dovod vode i električne energije.⁴⁴ Saveznici su u trenutku proglašenja blokade imali svega 22 tisuće, a Sovjeti približno 1.5 milijuna vojnika u okolici Istočnog Berlina. Stanovništvo Zapadnog Berlina je imalo zaliha hrane za 36 i ugljena za 45 dana.⁴⁵ Međutim, zapadni odgovor na sovjetski potez je uslijedio formiranjem zračnog mosta koji je omogućio dopremu osnovnih potrepština opkoljenom stanovništvu preko zračne luke.⁴⁶ Berlinski zračni most je postojao u razdoblju između 27. lipnja 1948. i 12. svibnja 1949.g., a predvodio ga je zapovjednik savezničkih zračnih snaga u Europi i američki general Lucius Dubignon Clay. Operaciju snabdijevanja Berlina zračnim putem su vodili američki, britanski i australski avioni ratnog i civilnog tipa.⁴⁷ Američki odgovor se pokazao vjerodostojnim njemačkoj populaciji u zonama pod zapadnom kontrolom. Pozitivno javno mnijenje je uvelike doprinijelo ujedinjavanju triju savezničkih okupacijskih zona u rujnu 1949.g. i formaciji Savezne Republike Njemačke. Nedugo potom, sovjetska nota je uslijedila prekidom blokade Zapadnog Berlina i odlukom o pretvaranju svoje njemačke okupacijske zone u Demokratsku Republiku Njemačku.⁴⁸ Istočnonjemački vođa Walter Ulbricht i njegovi istomišljenici su bili prevezeni avionom iz Moskve prema Berlinu u zadnjim danima Drugog svjetskog rata da bi tamo bila instalirana prosovjetska vlast odana Moskvi. Njemački prostor je u podjeli na 2 države postao granicom Istoka i Zapada uz raspoređivanje velikih vojnih snaga.⁴⁹

---

⁴³ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 40.

⁴⁴ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 215.

⁴⁵ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 373.

⁴⁶ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 40.

⁴⁷ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 374.

⁴⁸ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 40.

⁴⁹ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 398.

7.4. Zapadnonjemački ulazak u NATO

Zapadni Berlin je bio konstantnim predmetom spora zbog svojeg neobičnog položaja usred istočnonjemačkog teritorija. Američki analitičari su smatrali kako je naoružavanje Savezne Republike Njemačke potrebno radi garancije njene zapadne orijentiranosti, a zapadnonjemački predsjednik Konrad Adenauer je podržavao takve ideje u svrhu stjecanja veće njemačke samostalnosti. Prilikom iznošenja američkog prijedloga o ponovnom naoružavanju njemačkih saveznika, Francuzi su predložili svoj plan o osnutku Europske obrambene zajednice. Poslije golemih rasprava o njegovu provođenju, francuski parlament ga nije odobrio, ali je Zapad stvorio alternativu u kojoj bi se Zapadna Njemačka priključila NATO-u sa vlastitim naoružanjem uz izuzetak razvoja atomskog, biološkog i kemijskog oružja.⁵⁰ Unatoč sovjetskim pozivima na neutralnost, Zapadna Njemačka se pridružila NATO-u 1955.g., a taj čin je bio veliki poraz sovjetske politike prema Nijemcima.⁵¹ *Pariškim sporazumima* je bilo ukinuto formalno stanje okupacije, ali su se savezničke postrojbe zadržale unutar Zapadne Njemačke na temelju drugih ugovora.⁵² Kako bi umanjili posljedice zapadnonjemačkog debakla, Sovjeti su iste godine formirali Varšavski ugovor potpisivanjem *Sporazuma o prijateljstvu, suradnji i uzajamnoj pomoći* s Demokratskom Republikom Njemačkom, Poljskom, Čehoslovačkom, Mađarskom, Bugarskom, Rumunjskom i Albanijom. Ugovor je bio reakcija na širenje NATO-a po zapadnoj Europi uz pokušaj održavanja postojeće sovjetske hegemonije u Istočnom bloku. Svega dan poslije formiranja Varšavskog pakta, SSSR je ratificirao *Austrijski državni ugovor* i završio savezničku okupaciju Austrije. Ona je u zamjenu za samostalnost morala proglasiti neutralnost, a Sovjeti su odlučili nakon toga priznati Saveznu Republiku Njemačku.⁵³

7.5. Europa na rubu nuklearnog sukoba

Hladnoratovski konflikt je svoj vrhunac u Berlinu doživio na prijelazu iz 1960. u 1961.g. Istočnonjemačko stanovništvo je masovno bježalo kroz brojne barikade na zapadnu stranu ne bi li izbjeglo stalnu ekonomsku i reformsku nesigurnost pod svojim vodstvom. Nezadovoljni

---

⁵⁰ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 52.

⁵¹ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 53.

⁵² DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 401.

⁵³ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 53.

berlinskim pitanjem, Sovjeti su poslije propasti ideje poljskog ministra Adama Rapackog o srednjoeuropskoj zoni zabrane nuklearnog oružja u, tražili obostrano formalno priznanje podjele Njemačke na 2 države ne bi li izbjegli američko slanje nuklearnih projektila u Zapadnu Njemačku. Novi sovjetski vođa Nikita Hruščov je taj prijedlog iznio 1958.g. uz traženje prekida okupacije Berlina i pretvorbe grada u nezavisan entitet.⁵⁴ Hruščov je SAD-u i zapadnim saveznicima iznio te prijedloge u obliku ultimatumu s rokom od 6 mjeseci provedbe. Naime, u slučaju neprihvatanja, zaprijetio je kako će zauzeti Zapadni Berlin i predati ga istočnonjemačkim vlastima. Ultimatum je izazvao vrhunac berlinske krize jer je bio neprihvatljiv zapadnonjemačkim vlastima u potrazi za njemačkim ujedinjenjem i njenim saveznicima u potrebi za strateškom pozicijom u gradu usred neprijateljskih linija. Kriza se nakratko stišala Hruščovljevom posjetom SAD-u na poziva predsjednika Dwighta Eisenhowera početkom 1959.g. uz povlačenje sovjetskih zahtjeva.⁵⁵ Sastankom u Camp Davidu, vođe obiju supersila nisu pronašli odgovor na berlinski problem, ali su se načelno složili oko održavanja novog susreta u Parizu.⁵⁶ Međutim kriza je naglo eskalirala vojnim obaranjem američkog špijuskog zrakoplova U-2 usred SSSR-a u svibnju 1960.g. Sastavši se s novoizabranim američkim predsjednikom Johnom Fitzgeraldom Kennedyjem tijekom lipnja 1961.g. u Beču, Hruščov je obnovio svoj ultimatum. Istočnonjemački vojnici su uz sovjetski angažman zatvorili sav promet između istočnog i zapadnog dijela Berlina.⁵⁷ Tijekom noći s 12. na 13. kolovoza 1961.g. izrasla je bodljikava žica na granici s istočnonjemačke strane i postavljeni su betonski zidovi. Nastankom Berlinskog zida željezna zavjesa između istoka i zapada je bila zavijena od Baltičkog mora do mađarske i čehoslovačke granice.⁵⁸ Ozbiljniji incident je izbio krajem listopada iste godine kada je američki general Clay na saveznički kontrolni punkt *Charlie* poslao tenkove s buldožerima ne bi li demonstrirao Sovjetima američku odlučnost da zadrže svoj pristup gradu. Dakako, istočni susjedi su posumnjali kako Amerikanci namjeravaju srušiti Berlinski zid i recipročno odgovorili vlastitim iskazivanjem moći putem slanja tenkova uz američke linije.⁵⁹ Svakodnevnica građana Berlina je bila nezamisliva drugim Europljanima jer je grad bio potpuno podijeljen otprilike 2 godine, a

---

⁵⁴ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 78.

⁵⁵ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 80.

⁵⁶ ROBERT MCMAHON, *The Cold War, A Very Short Introduction*, New York, 2003., 83.

⁵⁷ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 80.

⁵⁸ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 457.

⁵⁹ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 80.

između obje strane su nakon izgradnje zida bile prekinute telefonske linije.⁶⁰ Berlinska kriza se stišala razmjenom međusobnih jamstava između Kennedyja i Hruščova.⁶¹ Zarobljeni američki pilot Gary Francis Powers iz kobnog leta U-2 je, Kennedyjevim prijedlogom, bio razmijenjen u veljači 1962.g. za sovjetskoga agenta Rudolfa Ivanoviča Abela koji je desetljećima kasnije djelovao po zapadnoeuropskim zemljama.⁶² Berlinske provokacije su prethodile dalekosežnim mogućnostima obostranog nuklearnog holokausta u nadigravanjima SAD-a i SSSR-a oko sovjetskih projektila s nuklearnim bojnim glavama na Kubi 1962.g. Zabranom ulaska sovjetskih brodova u kubanske luke, američka vojska je tim potezom bila u pripremi za najgori mogući scenarij. Situacija je mogla naglo eskalirati svakog časa, a povratka na svijet prije atomskog rata nije bilo. Kubanska raketna kriza se razriješila mirnim putem između Hruščova i Kennedyja, ali hladnoratovska napetost u Europi je bila i dalje u punoj snazi.⁶³

7.6. Utrka u atomskom naoružanju

Sjedinjene Američke Države su 6. i 8. kolovoza 1945.g. izvele prvo korištenje nuklearnog oružja u ratne svrhe putem bombardiranja Hirošime i Nagasakija pri izmaku Drugog svjetskog rata.⁶⁴ Uoči konferencije u Potsdamu, američki predsjednik Truman je informirao Staljina o posjedovanju atomskog oružja, ali SSSR se u njegovo postojanje uvjerio tek uništenjem oba japanska grada. Godine 1949. Sovjeti su uspješno detonirali svoju prvu atomsku bombu na kazahstanskom polju Semipalatinsk.⁶⁵ Amerikanci su svoju prednost pokušavali zadržati povećanjem nuklearnog arsenala i razvojem hidrogenske bombe. Povećavanjem vojne snage u srednjoj Europi, oni su smatrali da će održati ravnotežu snaga za slobodno djelovanje diljem svijeta. Prvu termonuklearnu napravu su uspješno testirali 1952. da bi 1954.g. proizveli hidrogensku bombu.⁶⁶ Nasuprot tome, SSSR je narednih godina uspio proizvesti vlastito termonuklearno i hidrogensko naoružanje. Sovjeti su uspješno izazvati punu

---

⁶⁰ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 457.

⁶¹ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 80.

⁶² EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 303.

⁶³ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 434.

⁶⁴ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 97.

⁶⁵ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 99.

⁶⁶ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 62.

pozornost svjetske javnosti kada su 1961.g. na otoku Nova Zemlja detonirali najveću i najjaču ikada stvorenu hidrogensku bombu zvanu *Car*. Doista, ona je bila 10 puta jača od energije svih eksplozija upotrijebljenih u Drugom svjetskom ratu. Poslije detonacije *Car* bombe, više nitko nije u svrhe eksperimentiranja proizveo hidrogensku bombu tolike jačine.⁶⁷ Velika Britanija je nakon sovjetskog detoniranja atomske bombe, 1949.g. uspješno obnovila partnerstvo sa SAD-om u nuklearnoj suradnji.⁶⁸ Međutim, sprovela je malen broj nuklearnih pokusa sa saveznicima u prekoatlantskim zemljama jer je prisutnost američkog nuklearnog oružja na britanskom tlu bilo dostatno jamstvo naspram skupih eksperimenata.⁶⁹ Nasuprot Britancima, Francuska je pod vodstvom Charlesa de Gaullea 1960.g. postala novom nuklearnom silom, a 1968.g. detonirala je svoju prvu hidrogensku bombu bez američke asistencije. Provocirajući britansku suradnju sa SAD-om, Charles de Gaulle je Francusku proglasio *trećom atomskom snagom*.⁷⁰ Novu stratešku koncepciju *masovne odmazde* je u NATO tijekom 1950-ih uveo američki državni tajnik John Dulles, a po njoj su europske konvencionalne snage imale sekundarnu važnost nasuprot atomskog oružja.⁷¹ Plan MC-70 je obuhvaćao američko naoružanje svojih europskih saveznika sa nuklearnim oružjima, ali pod nadzorom američkih časnika i odobrenjem predsjednika SAD-a za njihovo korištenje. Velika Britanija, Italija i Turska su napravile atomske ugovore sa SAD-om po sistemu vođenja nuklearnog rata s američkom kontrolom, a de Gaullova Francuska ih je odbila.⁷² Sovjeti su, slično kao i NATO, prvotno stavljali glavni fokus na regularne vojne snage uz povremeno korištenje nuklearnih udara. Staljinovom smrću 1953.g., Hruščov je odredio prioritet razvoju atomskog oružja. Međutim, tijekom 1970-ih i 1980-ih godina, SSSR više nije mogao pratiti trku u naoružanju na visoko sofisticiranoj razini jer je ekonomska stagnacija zemlje tražila teške reforme. Sovjetska vojna doktrina se morala izmijeniti i ona je odustala od traženja definitivnog nuklearnog rata radi smanjenja tenzija i jačanja odnosa sa Zapadom.⁷³

---

⁶⁷ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 99.

⁶⁸ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 100.

⁶⁹ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 101.

⁷⁰ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 382.

⁷¹ DARKO DUKOVSKI i VEDRAN DUKOVSKI, (bilj. 27), 98.

⁷² DARKO DUKOVSKI i VEDRAN DUKOVSKI, (bilj. 27), 99.

⁷³ DARKO DUKOVSKI i VEDRAN DUKOVSKI, (bilj. 27.), 101.

8. Zapadnoeuropske zemlje u hladnoratovskim okolnostima

8.1. Velika Britanija u doba Harolda Macmillana i Margaret Thatcher

Britanski premijer Harold Macmillan je bio prvi najviši vladin predstavnik koji je bio prisiljen živjeti u razdoblju gdje bivša kolonijalna sila nije imala isti utjecaj u Europi. Winston Churchill je prethodno uspijevaio održavati ravnopravni odnos u dogovorima sa SAD-om i SSSR-om, a Anthony Robert Eden je mogao provoditi jednostrane akcije u vrijeme Sueske krize. Međutim, krajem 1950-ih godina Macmillan nije mogao samovoljno utjecati na događanja oko pitanja Zapadnog Berlina.⁷⁴ Osnovni cilj mu je bio održati povoljne odnose između SAD-a i Velike Britanije, a odbijao je ideje francuskog vođe Charlesa de Gaulla kako će europski kontinent biti sigurniji upravo udaljavanjem od američkog utjecaja.⁷⁵ Macmillanova spremnost na ostajanje u savezu s američkom stranom čak i u slučaju nuklearnih obračuna Istoka i Zapada je bila osnovnim uzrokom britanske degradacije sa statusa svjetske velesile na razinu igrača u europskom susjedstvu. Međutim, pokušavajući izbjeći atomske scenarije, probao je u veljači i ožujku 1959.g. prilikom posjete SSSR-u nagovoriti Nikitu Hruščova na smirenje napetosti sa Zapadom, ali mu je sovjetski vođa samo ponovio svoj ultimatum.⁷⁶ Sastankom između Macmillana i američkog predsjednika Kennedyja u Nassau 21. prosinca 1962.g. bio je sklopljen dogovor o jačanju angloameričke nuklearne suradnje.⁷⁷ Naime, prethodno je u jesen iste godine izbila afera oko programa *Skybolt* u kojoj je američka administracija odustala od razvoja dalekometnih projektila potrebnih Velikoj Britaniji za njen nuklearni program.⁷⁸ Nadoknađujući britanske gubitke, SAD je Macmillanu krajem godine prodao podmornice za koje su sami morali razviti bojeve glave. Međutim, velika britanska pobjeda u ovom slučaju je došla davanjem tih podmornica na korištenje NATO savezu u okviru američke nuklearne strategije. Britanci su zadržali pravo na njihovu uporabu u situacijama na razini tkz. *viših nacionalnih interesa*. Naspram Francuske, Velika Britanija je izvukla maksimum iz savezništva sa SAD-om jer je postigla isti cilj nesmetanog korištenja nuklearnog oružja u samo jednom potezu u odnosu na de Gaullov dugoročni i skupi samostalni projekt nuklearnog naoružanja izvan američkih utjecaja.⁷⁹ Kratkotrajni misaoni povratak Velike Britanije na razinu velesile iz Churchillovog

---

⁷⁴ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 544.

⁷⁵ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 545.

⁷⁶ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 547.

⁷⁷ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 550.

⁷⁸ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 549.

⁷⁹ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 550.

vremena bi se mogao razmotriti u pokretanju britanske ratne sile protiv argentinske invazije Falklandskog otočja iz 1982.g. Naime, britanska premijerka Margaret Thatcher je početkom 1980-ih u anketama, zajedno sa svojom konzervativnom vladom, bila među tamošnjim najnepopularnijim političarima zbog slabe ekonomske situacije u zemlji. Poslije britanske pobjede 1982.g. javnost je gotovo potpuno promijenila mišljenje bez obzira na objektivnu ekonomsku stagnaciju jer je premijerka uspjela oživiti nekadašnju britansku dominaciju.⁸⁰ Dakako, Thatcher je zaradila svoj sovjetski nadimak *željezne dame* putem podržavanja američkog predsjednika Ronalda Reagana u njegovom nadmetanju sa SSSR-om. Prilikom dostave novih američkih nuklearnih raketa Britancima, Thatcher i njen kabinet su žestoko kritizirali lokalne pokrete za nuklearno razoružanje tijekom 1980-ih.⁸¹

8.2. Francusko napuštanje NATO-a

Sredinom 1950-ih godina, poslijeratna Francuska je počela gubiti status svjetske kolonijalne sile, a njezina vlada nije mogla obuzdati stalne političke potrebe u zemlji. Unatoč tome, uspješan oporavak gospodarstva naspram većine zapadnih zemalja je jačao francuske interese na europskoj i svjetskoj sceni.⁸² Naspram Velike Britanije, Francuzi su počeli razvijati vlastiti nuklearni program.⁸³ Par mjeseci poslije preuzimanja funkcije francuskog premijera, Charles de Gaulle je u rujnu 1958.g. poslao memorandum o zajedničkoj sigurnosnoj suradnji britanskim i američkim vladama. Zalagao se za stvaranje zasebne alijanse unutar NATO saveza koju bi predvodili SAD, Francuska i Velika Britanija ne bi li oslabio američku prevlast. Međutim, Amerikanci i Britanci su odbili taj prijedlog i de Gaulle je počeo sve više djelovati u suprotnosti s načelima suradnje unutar NATO saveza.⁸⁴ Kako bi naglasio francusku neovisnost, Charles de Gaulle je naredio francuskim pomorskim kontingentima da se povuku iz zapovjedništva NATO-a za Sredozemlje. De Gaulle je na međunarodnoj pozornici odbijao predvođenja SAD-a i SSSR-a zagovarajući snažnu i samostalnu Francusku

---

⁸⁰ IAN MCLEAN, *Rational Choice and British Politics- An Analysis of Rhetoric and Manipulation from Peel to Blair*, New York, 2001., 212.

⁸¹ IAN MCLEAN, (bilj. 80), 213.

⁸² EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 216.

⁸³ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 217.

⁸⁴ CHRISTIAN NUENLIST, ANNA LOCHER i GARRET MARTIN, *Globalizing de Gaulle- International Perspectives on French Foreign Policies, 1958-1969*, Plymouth, 2010., 7.

u duhu slobodne Europe sa vlastitim obrambenim kapacitetima.⁸⁵ Primjerice, tijekom posjete Nikite Hruščova Parizu u travnju 1960.g., de Gaulle je odbio pregovarati o statusu Zapadnog Berlina i mogućnosti potpisivanja mirovnog sporazuma između 2 njemačke države. Čvrstim protusovjetskim stavovima je bio veoma blizak razmišljanjima saveznog njemačkog kancelara Konrada Adenauera.⁸⁶ Godine 1963. Francuska se približila Saveznoj Republici Njemačkoj potpisivanjem *Elizejskog ugovora* sa ciljem stvaranja nove Europe na njemačko-francuskom savezništvu.⁸⁷ Zapadnonjemački kancelar Konrad Adenauer je još 1950.g. predložio stvaranje Francusko-njemačke unije s mogućnošću sudjelovanja Velike Britanije, Italije i zemalja Beneluxa.⁸⁸ Potpisivanje Elizejskih sporazuma između Francuske i Njemačke je bilo kruna de Gaullove diplomacije, ali je napravljeno u pogrešno vrijeme. Adenauer se uskoro povukao sa svoje pozicije, a daljnji kancelari Zapadne Njemačke nisu imali interes za provođenjem novog europskog poretka temeljenog na francusko-njemačkoj suradnji.⁸⁹ Pariz je Bonnu postao privilegirani suradnik, ali je zapadnonjemačka odanost prema Washingtonu bila daleko jača. Novi kancelar Ludwig Erhard je mogućnost francusko-njemačkog savezništva odbacio kao nerealizirani potencijal.⁹⁰ Stavljanjem veta na ulazak Velike Britanije u Europsku ekonomsku zajednicu iste godine kada je stvorio unaprijed osuđeni francusko-njemački savez, de Gaulle je javno iskazao netrpeljivost prema anglosaksonskom predvođenju zapadnog svijeta. Odluke iz Jalte i Potsdama je smatrao krivcima za cjelokupni poslijeratni poredak Europe podijeljene na 2 vojnopolitička bloka sa stalnim zveckanjem oružja.⁹¹ Godine 1966. Francuska se povukla iz Vojnog komiteta NATO-a, ali je ostala članicom njegova političkog Vijeća. Premijer de Gaulle je naveo kako se zemlja povukla iz NATO saveza jer je njemu bilo neprihvatljivo uvlačenje europskih zemalja u sukobe između dviju supersila uz kritiku francuskog podređenog položaja pod američkim vodstvom.⁹² Naredne 1967.g., francuska vlada je otkazala smještaj američkom nuklearnom oružju i bombarderima na svom teritoriju.⁹³ Vrhovno zapovjedništvo Saveza je moralo iste godine promijeniti svoje sjedište iz

---

⁸⁵ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 382.

⁸⁶ CHRISTIAN NUENLIST, ANNA LOCHER i GARRET MARTIN, (bilj. 84), 29.

⁸⁷ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 382.

⁸⁸ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 226.

⁸⁹ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 227.

⁹⁰ CHRISTIAN NUENLIST, ANNA LOCHER i GARRET MARTIN, (bilj. 84), 44.

⁹¹ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 381.

⁹² EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 218.

⁹³ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 217.

Fontainebleau u belgijski Casteau gdje se nalazi i danas.⁹⁴ Za vrijeme lipnja 1966.g., svega mjesec dana poslije napuštanja NATO-a, de Gaulle je otišao u posjet SSSR-u gdje je sovjetsko vodstvo pokušavalo pridobiti francuskog premijera na svoju stranu poslije raspada njegovih angloameričkih odnosa u NATO-u. Prisustvovao je lansiranju sovjetskog satelita na kozmodromu u Bajkonuru i postao je prvim zapadnim državljaninom čiji je govor bio prenošen uživo i u necenzuriranoj verziji na tamošnjoj državnoj televiziji. Unatoč protivljenju sovjetskoj kontroli Istočnog bloka i zalaganju za ujedinjeni europski kontinent, pristao je u Moskvi na liniju razgraničenja po rijekama Odri i Nisi te nemogućnost nuklearnog naoružanja obje Njemačke.⁹⁵ Dvije države su dogovorile direktnu liniju između Kremlja i Elizejske palače, a osnutkom zajedničke trgovačke komore u prosincu 1966.g., de Gaulle je javnosti obznanio početak razdoblja *detanta* (popuštanja napetosti) u sovjetsko-francuskim odnosima.⁹⁶ Iako je ovaj unikatan odnos pomagao međusobnom dijalogu, on nije uspio nadići željeznu zavjesu nad Europom, ali ni zaustaviti sovjetsko zauzimanje Čehoslovačke 1968.g.⁹⁷ Degolistički projekt *Europe od Atlantika do Urala*, je služio svrsi francuskog propagiranja rješenja za njemačko ujedinjenje. Pariz bi koristio svoj privilegirani položaj sa Moskvom ne bi li sebe stavio na čelo rješavanja njemačke podjele i pritom postao ključnim igračem u uvjetima postupnog detanta sa Sovjetima.⁹⁸ Njemačko-francuski odnosi su se poboljšavali za vrijeme kancelara Kurta Georga Kiesingera i Willyja Brandta.⁹⁹ Francuska je za de Gaullova predsjedanja postala trećom europskom nuklearnom silom ne bi li svojom politikom nadigrao SAD i Veliku Britaniju, a prva hidrogenska bomba je bila uspješno detonirana 1968.g. na njegov nagovor.¹⁰⁰

8.3. Strategija napetosti u Italiji

Završetkom Drugog svjetskog rata, talijanska republika se našla u neizvjesnoj političkoj situaciji koja se protezala kroz čitavu drugu polovicu 20. stoljeća. Komunistička stranka Italije je bila politička organizacija na visokom profilu u stanju poslijeratnog doba. Međutim,

---

⁹⁴ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 218.

⁹⁵ CHRISTIAN NUENLIST, ANNA LOCHER i GARRET MARTIN, (bilj. 84), 34.

⁹⁶ CHRISTIAN NUENLIST, ANNA LOCHER i GARRET MARTIN, (bilj. 84), 35.

⁹⁷ CHRISTIAN NUENLIST, ANNA LOCHER i GARRET MARTIN, (bilj. 84), 38.

⁹⁸ CHRISTIAN NUENLIST, ANNA LOCHER i GARRET MARTIN, (bilj. 84), 49.

⁹⁹ CHRISTIAN NUENLIST, ANNA LOCHER i GARRET MARTIN, (bilj. 84), 52.

¹⁰⁰ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 382.

ona nije odgovarala tamošnjoj političkoj eliti zbog svog programa temeljenog na protivljenju vladajućem kapitalističkom uređenju i prozapadnom usmjerenju zemlje.¹⁰¹ Administracija američkog predsjednika Harryja Trumana je bila uvjerena kako bi eventualna pobjeda komunista na prvim talijanskim poslijeratnim izborima dovela do domino efekta drugih komunističkih pobjeda na izborima diljem država Sredozemlja. Trumanova administracija je naredila Središnjoj obavještajnoj agenciji (CIA-i) da intervenira na talijanskim izborima kako bi spriječila ikakvo komunističko obnašanje vlasti. Tijekom predizborne kampanje, Amerikanci su u Italiji financirali antikomunističku propagandu i podmićivanje biračkog tijela. Velika talijanska dijaspora u SAD-u je prema odredbi CIA-e poticala svoje obitelji i prijatelje u Italiji da ne glasuju za komuniste, a predsjednik Truman prijetio kako će, u slučaju pobjede Komunističke stranke Italije, toj državi biti uskraćena američka financijska pomoć. Tajni američki angažman je na izborima 18. travnja 1948.g. zagantirao pobjedu Demokršćanskoj stranci koja je osvojila 307 od 574 mjesta u parlamentu i maknuo komuniste iz sudjelovanja u budućoj talijanskoj vladi.¹⁰² Papa Pio XII. je u savez demokršćana tijekom predizborne kampanje pokušavao uključiti i neofašiste, ali se budući premijer Alcide De Gasperi tome usprotivio radi oslobađanja Italije fašističke prošlosti i nastajanja sekularne perspektive u ratom razorenoj državi.¹⁰³ Talijanski komunisti su imali najveću stranku izvan SSSR-a i uvijek je bila u centru eurokomunističkih ideja.¹⁰⁴ Dana 16. ožujka 1978.g. ubijen je predsjednik Demokršćanske stranke Aldo Moro, a tijelo mu je pronađeno u prtljažniku auta u Rimu. Odgovornost za ubojstvo su preuzele lijevo orijentirani ekstremisti zvani *Crvene brigade*.¹⁰⁵ Stanje brojnih politički motiviranih ubojstava i terorizama je u Italiji trajalo sve do pada željezne zavjese početkom 1990-ih godina.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ VLADIMIR FILIPOVIĆ, Demokracija koja se štiti: Strategija napetosti i rezultati izbora u Italiji 1948.-1992., u: Zbornik sveučilišta Libertas, 1-2 (2017.), 241.-260., 242.

¹⁰² MIRKO BILANDŽIĆ, Tajne operacije CIA-e kao komponenta vanjske politike SAD-a u posthladnoratovskom razdoblju, u: Pemos : časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, 15-16 (2005.), 221.-238., 227.

¹⁰³ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 386.

¹⁰⁴ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 268.

¹⁰⁵ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 452.

¹⁰⁶ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 269.

8.4. Austrijsko poslijeratno pitanje

Prvim kontrolnim sporazumom iz 1945.g., savezničke snage su Austriju podijelile na 4 okupirana područja između SAD-a, Velike Britanije, Francuske i SSSR-a. Glavni grad Beč je bio, poput Berlina, razdijeljen na 4 savezničke zone.¹⁰⁷ Izostankom sovjetske potpore Jugoslaviji, Austrija je uspjela na svoju stranu pridobiti teritorijalni spor u Korušci oko grada Klagenfurta. Ujedinjeni narodi su 1952.g. poslali apel savezničkim vodstvima o prekidu okupacije Austrije. Moskovskim memorandumom iz travnja 1955.g., SSSR se odrekao koncesija i prava na vađenje ruda, a Državnim ugovorom iz svibnja iste godine, sve 4 okupacijske sile su pristale na priznanje samostalnosti i postupno povlačenje. Za vrijeme listopada 1955.g. potpisan je *Savezni ustavni zakon* kojim je Austriji zajamčena neutralnost.¹⁰⁸

9. Unutarnja previranja među članicama Varšavskog ugovora

9.1. Istočni blok i sovjetska kontrola

Godine 1947. osnovan je Kominform (Komunistički informacijski biro) kao središnja organizacija za okupljanje komunističkih stranaka Istočnog bloka. Međutim, militantna narav organizacije je proključala u ljetu 1948.g. kada se dogodio veliki raskol između SSSR-a i Jugoslavije. Komunistička solidarnost je bila podijeljena diljem Europe i svijeta zbog tog događaja jer je jugoslavenski maršal Josip Broz Tito utro put tkz. *nacionalnom komunizmu* koji će poslužiti kao uzor komunistima u zemljama članicama Istočnog bloka za borbu protiv sovjetskog diktata nad njihovim vanjskim i unutarnjim pitanjima. Nažalost za njih, razlaz Tita i Staljina je doveo do velikih čistki i montiranih procesa u istočnoeuropskim komunističkim strankama zbog sumnji na titoističke ideje među njihovim članovima.¹⁰⁹ Dakako, jedna velika razlika Jugoslavije naspram zemalja Istočnog bloka, je bila golema potpora domaćih komunističkih pokreta otpora protiv nacističkih okupacija za vrijeme Drugog svjetskog rata i sudjelovanje članova tih grupacija u poslijeratnom uređenju zemlje. S druge strane, u Poljskoj su komunisti bili veoma slabi, ali su održani na vlasti zahvaljujući prisutnosti sovjetske Crvene armije u nadzoru uređenja te države nakon rata. Slična situacija je bila i u ostalim istočnoeuropskim zemljama gdje su Sovjeti sponzorstvom komunističkih stranaka

---

¹⁰⁷ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 402.

¹⁰⁸ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 404.

¹⁰⁹ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, A History of Russia, New York, 2005., 526.

omogućavali njihovu nesmetanu vlast u obliku tzv. *popularnih demokracija*.¹¹⁰ Čehoslovačka se pokazala prvim slučajem sovjetske intervencije u jednoj od zemalja pod njihovim satelitskim nadzorom. Iako je premijer Klement Gottwald bio komunist, predsjednik Edvard Beneš je surađivao s njim i SSSR-om jer nije vjerovao u naklonost Zapada. Komunistam je naglo počeo gubiti popularnost, a 1948.g. Sovjeti su organizirali državni prevrat. Dana 25. veljače 1948.g., predsjednik Beneš je dao ostavku na svoje mjesto uz 12 članova parlamenta jer su komunisti zaprijetili nasilnim preuzimanjem vlasti sa sovjetskom vojnom akcijom. Ministar vanjskih poslova Jan Masaryk je jedini odbio njihov ultimatum, a svega 2 tjedna nakon udara je bio pronađen mrtav. Komunisti su izveli serije masovnih otpuštanja stotina tisuća ljudi iz državnih službi i očistili kadrove od mogućih nepoželjnih elemenata.¹¹¹ Opsesivna potreba sovjetskog rukovodstva za uvođenjem definitivne kontrole u Istočnom bloku je bila djelomično posljedica devastirajućeg stanja u SSSR-u nakon Drugog svjetskog rata. Staljin je bio svjestan činjenice kako njegova zemlja neće moći izdržati potencijalni sukob sa Zapadom nedugo nakon rata s nacističkom Njemačkom. Posljedice Velikog domovinskog rata su se osjećale na svakom koraku u SSSR-u s razorenom infrastrukturom i milijunskim ljudskim gubicima. S druge strane, američko posjedovanje atomskog oružja je samo povećalo napetosti među bivšim saveznicima. Ne bi li projicirao sliku grandioznog, a ne Pirovog pobjednika, SSSR se redovno služio svojim satelitskim državama kako bi iskazivao sovjetsku moć spram kapitalističkog i antikomunističkog Zapada. Poslušni komunistički saveznici su bili nužnost na zapadnim granicama Istočnog bloka, a pravo stanje u SSSR-u je, gradnjom barijera sa Europom i SAD-om, bilo na sve moguće načine zataškavano.¹¹²

9.2. Moskovske intervencije u Istočnoj Njemačkoj i Poljskoj

Staljinova smrt u ožujku 1953.g. se pokazala početkom buđenja serija pobuna u Istočnom bloku koje će kulminirati mađarskom revolucijom 1956. i praškim proljećem 1968.g. Naime, već u lipnju 1953.g. Demokratska Republika Njemačka je postala kriznim žarištem za Sovjete. Tamošnje teško poslijeratno ekonomsko stanje i okrutnost *Stassija* (istočnoeuropske tajne policije) su doveli do prvog otpora protiv moskovskog diktata nad Istočnom

---

¹¹⁰ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 525.

¹¹¹ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 258.

¹¹² NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 525.

Njemačkom.¹¹³ Potaknuti demonstrantima iz čehoslovačkog Plzena koji su ranije istoga mjeseca zauzeli gradsku vijećnicu u potražnji za slobodnim izborima, istočnonjemački prosvjednici su krenuli u svoj pohod za samostalnost. Pobunu su predvodili radnici proglašavanjem generalnog štrajka, ali sovjetske postrojbe i domaće snage su uspostavile potpuni nadzor u Istočnom Berlinu nakon kratkotrajnih borbi.¹¹⁴ Rezultat ovih nemira je bio masovni prebjeg više od 300 tisuća radnika i studenata u Zapadnu Njemačku. Tek padom željezne zavjese je bilo konstatirano kako je u borbama sa snagama sigurnosti preminulo otprilike 500 ljudi, a oko 600 uhićenih je naknadno bilo strijeljano, među kojima i 50 sovjetskih vojnika koji su odbili pucati u prosvjednike.¹¹⁵ Nekoliko godina kasnije, SSSR je dobio novi izazov u obliku poljskog antisovjetskog raspoloženja. Uzrok ovoj pobuni je, kao i u Istočnoj Njemačkoj, ležao u nezadovoljstvu građana s općenito niskim životnim standardom.¹¹⁶ Prethodno je sovjetski vođa Nikita Hruščov pomogao ojačati protusovjetsku atmosferu u Poljskoj. Govorom iz veljače 1956.g., u Moskvi je javno osudio višedesetljetnu Staljinovu vladavinu nad SSSR-om. Kritizirajući njegove pogreške na unutarnjem i vanjskom planu, izazvao je šokantne reakcije među komunistima Istočnog bloka i cijelog svijeta. Poljska intelektualna elita, studenti i radnici su naglo dobili odskočnu dasku za testiranje granica u svojoj potrazi za samostalnošću.¹¹⁷ Uvertira masovnim prosvjedima je došla u lipnju 1956.g. kada su metalski radnici u Poznanju napustili tvornice i krenuli protestirati. Ubrzo su se okupile stotine tisuća ljudi, ali domaće vojne snage se nisu htjele s njima sukobljavati. Shvativši svoju prednost, demonstranti su zauzeli brojne vladine zgrade, ali je njihova buna bila brzo ugušena jer je sovjetski general Konstantin Konstantinovič Rokosovski intervenirao i slomio sve znakove otpora uz desetine ubijenih.¹¹⁸ Poljski intelektualci iz redova prosvjednika, ali i komunisti, su tražili smirenje napete situacije unutar vladajućeg režima. Napori su rezultirali 19. listopada 1956.g. kada je prozvani titoist Wladyslaw Gomulka postao novim partijskim sekretarom, a istoga dana je sovjetska garnitura pod Hruščovljevim vodstvom doputovala u Varšavu na pregovore o tom potezu poljskih vlasti. Unatoč iznimnim tenzijama, dogovor je prevladao i SSSR je pristao na liberalizaciju poljskog komunističkog sustava uz povlačenje sovjetskih postrojbi iz zemlje.¹¹⁹ Alternativni scenarij sovjetske

---

¹¹³ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 259.

¹¹⁴ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 549.

¹¹⁵ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 259.

¹¹⁶ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 260.

¹¹⁷ ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 62.

¹¹⁸ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 260.

¹¹⁹ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 549.

intervencije u Poljskoj nije dolazio u obzir. Poljska vojna snaga je bila dovoljno jaka za pružanje otpora Sovjetima, a ikakav konflikt je mogao dovesti do novih nemira u zemljama Varšavskog ugovora. Gomulka nije tražio dobrosusjedske odnose sa SSSR-om, ali istovremeno je bio povoljna opcija za Moskvu. Sovjeti su zaključili kako im on neće stvarati poteškoće jer nije namjeravao povući Poljsku iz Varšavskog pakta ili dovoditi u pitanje jednostranački komunistički sustav. Mudrim potezom u Poljskoj, Sovjeti su u prosincu 1956.g. dobili novi ugovor koji im je omogućio daljnje stacioniranje vojnih snaga u toj zemlji.¹²⁰

9.3. Mađarski ustanak

Tijekom jeseni 1956.g. u Mađarskoj su veoma teška ekonomska situacija i nizak životni standard uzeli svoj danak.¹²¹ Zemlja je od završetka Drugog svjetskog rata bila pod vodstvom Fronte za nezavisnost Ferenca Nagyja da bi nakon par godina demokratska vlast bila svrgnuta od strane Mađarske komunističke stranke i budućeg premijera Matyasa Rakosija. Komunisti nisu uživali masovnu potporu u Mađarskoj, a nametnuli su staljinistički model vladavine na svim poljima uz vođenje lažnih procesa protiv liberalnijih komunista.¹²² Otpor Rakosijevim komunističkim vlastima je 23. listopada 1956.g. prerastao u opću pobunu radnika i studenata po budimpeštanskim ulicama. Uništavani su bili spomenici mađarskog i sovjetskog suradništva, ali vojska je svojim izborom stala na stranu prosvjednika.¹²³ Studenti Tehničkog fakulteta su predvodili demonstracije u svojim iskazivanjima solidarnosti sa stradalim žrtvama sovjetske vojske prilikom njihove intervencije u Poljskoj iste godine.¹²⁴ Rakosijeva vlada se pokušala održati pozivanjem sovjetske vojske u ofenzivu, ali Sovjeti u tom trenutku nisu bili spremni na ikakve prodore. Diljem Mađarske su bili osnivani revolucionarni odbori, a liberalni komunist Imre Nagy je bio proglašen novim mađarskim premijerom i tražio je istupanje svoje zemlje iz Varšavskog pakta.¹²⁵ Nagy je planirao proglasiti završetak

---

¹²⁰ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 301.

¹²¹ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 260.

¹²² DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 406.

¹²³ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 260.

¹²⁴ KARL P. BENZINGER, *Imre Nagy, Martyr of the Nation- Contested History, Legitimacy, and Popular Memory in Hungary*, Plymouth, 2008., 57.

¹²⁵ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 406.

jedn stranačja i imao je namjeru po uzoru na Josipa Broza Tita da svoju državu usmjeri neutralnim putem. Prvotne ruske vojne operacije su krenule 24. listopada na Budimpeštu, ali idući dan je sovjetsko izaslanstvo prihvatilo Nagyjevu vlast ne bi li procijenilo njegovu političku podobnost Moskvi. Sovjetske postrojbe su se prvo povukle, ali Nagy je u tom trenutku objavio svoje reforme i potpunu evakuaciju sovjetskih postrojbi iz zemlje.¹²⁶ Revolucionarne grupacije su 30. listopada osvojile sjedište Komunističke partije i izvršile pogubljenja nad njihovim članovima. Istog dana je Nagy proglasio koalicijsku vladu i zaustavio period komunističkog jedn stranačja.¹²⁷ Međutim, Moskva nije mogla dopustiti gubitak ijednog člana iz okvira Varšavskog ugovora jer bi tim činom oslabila njena pozicija u ogledavanju sa Zapadom. U svrhu stvaranja legaliteta za intervenciju, Sovjeti su nagovorili umjerenog komunistu Janosa Kadara na izlazak iz Nagyjeve vlade i osnivanje paralelne vlade u Szolnoku koja bi uputila poziv na sovjetsku vojnu pomoć. Dana 4. studenoga 1956.g. mađarska pobuna je bila ugušena, a Sovjeti su instalirali sebi odani režim na čelu s Kadarom.¹²⁸ Bivši premijer Imre Nagy se, zajedno s nekoliko suradnika, zatvorio unutar jugoslavenskoga veleposlanstva u Budimpešti. Kadarova vlada mu je ponudila pismeno jamstvo odlaska iz Mađarske, ali je u tajnosti bio osuđen na smrt.¹²⁹ Imre Nagy i njegova grupa su bili namamljeni ponudom o azilu u Jugoslaviji, ali su ih izlaskom iz ambasade sovjetske jedinice otele i autobusom poslale u odmaralište Snagov blizu glavnog rumunjskog grada Bukurešta.¹³⁰ Detalji Nagyjeve sudbine su godinu dana bili nepoznati sve do objave njegove smrti putem zapadnonjemačke novinske agencije DPA.¹³¹ Međutim, detalji sudskog procesa i deportacije Nagyja u Rumunjsku su i dalje godinama ostali nepoznanicom.¹³² Unatoč otporu revolucionara na budimpeštanskim ulicama, zapovjednik Bela Kiraly je tvrdio kako mu Nagy nije izdao nikakvu naredbu o borbi protiv sovjetskih postrojbi jer nije htio riskirati rat protiv daleko snažnije sile. Kaotično stanje u Budimpešti je navelo približno 200 tisuća mađarskih državljana na odlazak iz zemlje.¹³³ Janos Kadar je predvodio Mađarsku u potpunom suglasju sa sovjetskim uvjetima. Ideje istupanja iz Varšavskog ugovora i kritika

---

¹²⁶ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 302.

¹²⁷ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 510.

¹²⁸ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 407.

¹²⁹ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 261.

¹³⁰ KARL P. BENZINGER, (bilj. 124), 67.

¹³¹ ĐORĐE ZELMANOVIĆ, Mađarska jesen 1956., Zaprešić, 2006., 148.

¹³² ĐORĐE ZELMANOVIĆ, (bilj. 131), 149.

¹³³ KARL P. BENZINGER, (bilj. 124), 67.

jednstranačja nisu nalazile svoje mjesto pod njegovom 32 godine dugom vladavinom.¹³⁴ Nemila događanja u Mađarskoj 1956.g., su bila upozorenje svim drugim komunističkim vladama Istočnog bloka na demonstracije sovjetske premoći u slučaju neslaganja.¹³⁵

9.4. Sovjetska invazija Čehoslovačke

Unutar Istočnog bloka, Čehoslovačka je bila zemlja s najdužom demokratskom tradicijom okrenutom prema Zapadu i o tome svjedoči njeno masovno razočaranje nametnutim sovjetskim tipom komunizma tijekom 1960-ih godina.¹³⁶ Razdoblje staljinizacije u Čehoslovačkoj je završilo odlaskom Antonina Novotnog s mjesta predsjednika zemlje. Novi kadar su činili predsjednik Ludvik Sloboda, premijer Oldrich Černik i glavni tajnik Centralnog komiteta Komunističke stranke Čehoslovačke Aleksandar Dubček. Naime, upravo Dubček je bio zaslužan za formiranje *Programa akcije* iz travnja 1968.g. za razvoj drukčijeg socijalističkog modela prilagođenog čehoslovačkom društvu.¹³⁷ Izbori su trebali biti demokratizirani, cenzura popuštena, gospodarstvo decentralizirano i poljoprivreda reformirana. Reforme se nisu svidjele članicama Varšavskog pakta i one su održale u kolovozu 1968.g. sastanak o proglašenju Dubčekovih reformi antirevolucionarnima. Aleksandar Dubček je branio svoj program, ali vodstvo stranke nije bilo jedinstveno jer je dio podržavao Sovjete. Međutim, Sovjeti su uočili kako Dubček ima dovoljnu potporu svojih kolega i kako njima lojalni komunisti ne posjeduju sredstva za sprječavanje reformi.¹³⁸ Sovjeti su na sastanku u Varšavi poslali pismeno upozorenje čehoslovačkim vlastima o prestanku i povlačenju reformi. Sastankom između Sovjeta i Čehoslovaka u mjestu Cierna-nad-Tisou kod slovačke granice, Dubčekova vlada je 29. srpnja 1968.g. bila upozorena kako je na češkom teritoriju pronađena zaliha američkog oružja. Idućim predsjedanjem u Bratislavi, nazočile su sve članice Varšavskog pakta osim Rumunjske, a bila je izrečena vojna prijetnja prema reformistima. Naglim povlačenjem iz Čehoslovačke, sovjetska vlast je naizgled prekinula prijetnje Dubčeku.¹³⁹ U konačnici, 21. kolovoza 1968.g. Sovjeti su izvršili svoju invaziju Čehoslovačke s potporom poljske, istočnonjemačke, bugarske i mađarske vojske. Nasuprot

---

¹³⁴ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 302.

¹³⁵ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 303.

¹³⁶ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 464.

¹³⁷ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 465.

¹³⁸ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 466.

¹³⁹ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 307.

njima, komunističke vlasti Jugoslavije, Rumunjske i Albanije su osudile invaziju Čehoslovačke.¹⁴⁰ Sovjeti su u Pragu zauzeli zgradu Centralnog komiteta na izrazito neugledan način. Članovi čehoslovačke vlade su bili poredani za stolom dok su ih sovjetski vojnici držali s uperenim puškama na nišanu, a Aleksandar Dubček je u tom trenutku boravio u svom uredu i jedan od vojnika mu je istrgnuo telefonsku žicu iz zida uz prijetnje s automatskim oružjem.¹⁴¹ Gušenjem praškog proljeća, Dubček i njegovo vodstvo su prebačeni u Moskvu, a dogovoren je neograničen ostanak sovjetskih postrojbi u Čehoslovačkoj i zaustavljanje započetih reformi.¹⁴² Unatoč posjedovanju snažne vojske, Dubček je prilikom sovjetskog prodora naredio čehoslovačkim snagama da se ne opiru vojnicima Varšavskog pakta jer je vlada odmah isključila scenarij oružanog otpora protiv okupatorskih jedinica.¹⁴³ Čehoslovačka odluka o mirnom trpljenju vojne invazije zemalja Varšavskog ugovora je bila i pokušaj prikazivanja zemlje kao žrtve pod napadom jedne strane vojske. Međutim, iako niti jedan vojnik nije ispalio metak, brojna mladež se u Pragu sukobljavala sa teško naoružanim sovjetskim vojnicima. Prvotno bi prosvjedovali sjedeći ispred kolone tenkova, a zatim podizali barikade od automobila i autobusa.¹⁴⁴ Sovjetska prisutnost se osjećala u toj državi sve do raspada Istočnog bloka. Iako su lokalne vlasti držale upravu u svojim rukama, Sovjetima je bilo dovoljno zaprijetiti s novim odmazdama protiv antisovjetskih prosvjednika ne bi li čehoslovačka policija, radi izbjegavanja daljnjih nesuglasica, sama obavljala njihove ciljeve nakon 1968.g.¹⁴⁵ Od sovjetske intervencije, u toj državi je bila primjenjivana *Brežnjevljeva doktrina ograničenog suvereniteta*. Dubček nije bio uklonjen zbog svoje popularnosti među narodom i vraćen je na vlast, ali pod pristankom na promjene svojih programa.¹⁴⁶ Invazija Čehoslovačke 1968.g. je kratkotrajno djelovala kao još jedna u nizu pobjeda SSSR-a u iskazivanju svoje dominacije nad Istočnim blokom. Međutim, svjetska javnost nije reagirala na ovaj čin s hvalospjevima. Sovjetski Savez je počeo gubiti sliku antifašističkog borca za potlačene diljem Europe i svijeta jer je sad postao okupatorom vlastite savezničke zemlje ne bi li tamo uspostavio svoju definitivnu kontrolu.¹⁴⁷

---

¹⁴⁰ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 468.

¹⁴¹ MARK KURLANSKY, 1968.- Godina koja je uzdrmala svijet, Zagreb, 2007., 353.

¹⁴² DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 468.

¹⁴³ MARK KURLANSKY, (bilj. 141), 352.

¹⁴⁴ MARK KURLANSKY, (bilj. 141), 353.

¹⁴⁵ MARK KURLANSKY, (bilj. 141), 370.

¹⁴⁶ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 468.

¹⁴⁷ MARK KURLANSKY, (bilj. 141), 458.

10. Politika popuštanja među blokovima

10.1. Smirivanje napetosti nuklearnog doba

Poslije napetih trenutaka na rubu nuklearnog sukoba početkom 1960-ih, Europa se počela nalaziti u razdoblju prividnih poboljšanja odnosa između Istoka i Zapada. Početkom zajedničke politike popuštanja se mogu smatrati sporazumi SALT (Ugovor o ograničenju strateškog naoružanja) vezani uz smanjenje utrke u naoružanju.¹⁴⁸ Iako donekle nepoznat, francuski pojam *detanta* se naglo počeo koristiti u rječnicima diljem Europe i svijeta kao oznaka suradnje i stabilizacije odnosa među glavnim hladnoratovskim suparnicima. Međutim, on nije označavao kraj hladnog rata, već nastanak atmosfere u kojoj bi se hladnoratovske okolnosti mogle lakše kontrolirati ne bi li se izbjegli nepotrebni sukobi.¹⁴⁹ Richard Nixon je u svibnju 1972.g. svojim posjetom SSSR-u napravio novi pomak u jačanju odnosa SAD-a i SSSR-a.¹⁵⁰ Dana 26. svibnja 1972.g. sastankom u Moskvi između američkog predsjednika Nixona i sovjetskog kolege Leonida Brežnjeva, potpisan je ugovor SALT 1. Dogovor se sastojao od pristanka čelnika SAD-a i SSSR-a na razmještaj antibalističkih projektila u okviru svega 2 lokacije i zamrznuo je broj postojećih interkontinentalnih balističkih projektila između 2 države. Obje strane su se obvezale na korektno međudržavno ponašanje za izbjegavanje scenarija nuklearnog rata. Iako proizvod političkih kompromisa, sporazum SALT 1 je pokazao kako postoji mogućnost dogovora o sprječavanju daljnjeg nuklearnog naoružanja.¹⁵¹ Naime, prethodna Kennedyjeva administracija je koncipirala doktrinu sigurnog uništenja koja se temeljila na odvracanju sposobnosti svake sukobljene strane da neprijateljsku uništi s atomskim oružjem.¹⁵² Američka strategija temeljena na međusobnom nuklearnom uništenju je morala doći kraju. Sporazum SALT 1 je konačno omogućio početak kraja američkog gomilanja jedne vrste oružja koje bi se pokazalo korisnim jedino u slučaju da ga protivnik ne upotrijebi prvi.¹⁵³ Međutim u studenome iste godine, Nixon je dao ostavku na mjesto američkog predsjednika izbijanjem afere *Watergate*. Dolaskom Geralda Forda na njegovo mjesto, pregovori o razoružanju sa Sovjetima su se nastavili u Vladivostoku.¹⁵⁴ Drugi krug pregovora o nuklearnom ograničavanju zvan SALT 2 se vodio od 1977. do 1979.g., a

---

¹⁴⁸ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 496.

¹⁴⁹ ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 122.

¹⁵⁰ ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 127.

¹⁵¹ ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 128.

¹⁵² HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 699.

¹⁵³ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 700.

¹⁵⁴ ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 129.

predvodio ga je novi američki predsjednik Jimmy Carter sa sovjetskim vođom Leonidom Brežnjevim.¹⁵⁵ Sporazum SALT 2 su u Beču 18. lipnja 1979.g. potpisali Carter i Brežnjev iako su u međuvremenu porasle napetosti oko sovjetskog raspoređivanja projektila tipa SS-20 s mogućnošću ciljanja svih zapadnoeuropskih gradova.¹⁵⁶

10.2. Jačanje odnosa između Zapadne i Istočne Njemačke

Savezna Republika Njemačka je tijekom 1960-ih odbijala ikakve pregovore s istočnim komunističkim zemljama. Naime, od 1955.g. u Zapadnoj Njemačkoj bila je na snazi tzv. *Hallsteinova doktrina* koja je zabranjivala svim zemljama Istočnog bloka ikakvo priznanje Istočne Njemačke. Djelovanje u suprotnosti s tom objavom bi se smatralo neprijateljskim činom jer bi se time priznala podjela njemačkog teritorija.¹⁵⁷ S druge strane, istočnonjemačka *Ulbrichtova doktrina* je zabranjivala svim članicama Varšavskog ugovora diplomatske odnose sa Zapadnom Njemačkom. Uvjet za ukidanje odredbe je bilo zapadnonjemačko priznanje Demokratske Republike Njemačke.¹⁵⁸ Francuski državnik Charles de Gaulle je tijekom 1960-ih godina razmatrao opciju suradnje sa Zapadnom Njemačkom ne bi li se tako odjednom suprotstavio američkoj i sovjetskoj dominaciji u Europi. Smatrao je kako jedino direktnim pregovorima europskih zemalja s Moskvom može doći do popuštanja u Istočnom bloku. No, invazija SSSR-a u Čehoslovačkoj 1968.g. je pokazala nemogućnost njegovih planova o zapadnoeuropskom pritisku na Sovjete.¹⁵⁹ Dolaskom Willyja Brandta, bivšeg gradonačelnika Zapadnog Berlina, na mjesto zapadnonjemačkog kancelara 1969.g., pokrenuta je bila svježa inicijativa za uspostavljanjem boljih odnosa s istočnim susjedima.¹⁶⁰ Brandt je tvrdio kako rješenje pitanja njemačkog ujedinjenja treba tražiti upravo u postepenoj normalizaciji odnosa Istoka i Zapada, a ne u stalnim prepucavanjima koja su dovela cijeli europski kontinent u pat poziciju.¹⁶¹ Tijekom kolovoza 1970.g. Zapadna Njemačka i SSSR su potpisali sporazum o poštivanju i nepovredivosti europskih granica. Slični ugovori su bili dogovoreni s Poljskom, a Brandt je sudjelovao i u legalizaciji prisutnosti savezničkih sila unutar Zapadnog Berlina sa sovjetskom stranom u rujnu 1971.g. Krunidbeni vihor Brandtove popularne *Ostpolitik*

---

¹⁵⁵ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 309.

¹⁵⁶ ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 140.

¹⁵⁷ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 456.

¹⁵⁸ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 458.

¹⁵⁹ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 683.

¹⁶⁰ ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 131.

¹⁶¹ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 683.

(politike suradnje Zapadne Njemačke s istočnim zemljama) je došao u prosincu 1972.g. kada su se vlade Istočne i Zapadne Njemačke međusobno priznale i obećale odmak u korištenju sile uz pokušaj jačanja trgovinskih odnosa među obje zemlje.¹⁶²

10.3. Zapadnoeuropske antinuklearne demonstracije

Odluka o stacioniranju nove generacije američkih nuklearnih projektila u zapadnoeuropske države se pokazala najvećim kamenom spoticaja u odnosima europskih zemalja i SAD-a. Problem je poticao iz 1977.g. kada su Sovjeti razmještanjem svojih raketa tipa SS-20 u Istočnome bloku zaprijetili zapadnonjemačkom teritoriju. Administracija američkog predsjednika Jimmyja Cartera je na taj potez odgovorila najavom o slanju novog američkog radijacijskog oružja zvanog *neutronska bomba* na zapadnonjemački teritorij.¹⁶³ Međutim, američka vlada se predomislila i tim potezom razbjesnila zapadnonjemačkog kancelara Helmuta Schmidta. Pokušavajući poboljšati odnose, NATO savez se odlučio na slanje nuklearnih projektila srednjeg dometa ne bi li time napravili protutežu Sovjetima.¹⁶⁴ Projektili tipa *Pershing II* su trebali biti razmješteni diljem Zapadne Njemačke, Velike Britanije, Italije, Nizozemske i Belgije. Novo zahlađenje u američko-sovjetskim odnosima i mogućnost ponovnog naglog gomilanja nuklearnih tenzija nakon višegodišnjih dogovora o ograničenju i smanjenju atomskog oružja su doveli do velike pobune i ogorčenosti zastrašene europske javnosti.¹⁶⁵ Tijekom listopada 1981.g. milijuni Europljana su prosvjedovali protiv američke najave o razmještanju projektila. Gradovi Bonn, Rim i London su postali poprištima okupljanja više od 250 tisuća demonstranata. Narednog mjeseca je u Amsterdamu bio zabilježen najveći prosvjed u nizozemskoj povijesti koji je okupio više od 500 tisuća ljudi. Prilikom turneje američkog predsjednika Ronalda Reagana po Francuskoj i Njemačkoj, dočekalo ga je šaroliko mnoštvo nezadovoljnika. Otprilike 350 tisuća antinuklearnih demonstranata ga je ispratilo u Bonnu i još 100 tisuća u Zapadnom Berlinu unatoč zabrani za prosvjede u tom gradu pri Reaganovoj posjeti.¹⁶⁶

---

¹⁶² ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 131.

¹⁶³ ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 153.

¹⁶⁴ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 726.

¹⁶⁵ ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 153.

¹⁶⁶ ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 154.

11. Europa u razdoblju velikih demokratskih revolucija

11.1. Promjena sovjetskih stajališta za vrijeme Mihaila Gorbačova

Dolaskom Mihaila Gorbačova na vlast u ožujku 1985.g., SSSR se nalazio u stanju ekonomske stagnacije i tehnološkog nazadovanja u utrci naoružanja uz stalne konfrontacije sa Zapadom na vanjskopolitičkom planu.¹⁶⁷ Središte njegove politike je bilo na unutarnjim reformama Saveza putem *glasnosti* o promjeni vladinih politika i *perestrojci* vezanoj uz ekonomske reforme. Smatrao je kako ekonomske reforme i postupna demokratizacija sovjetskog imperija jedine mogu omogućiti daljnju konkurentnost na međunarodnoj pozornici. Naspram Staljina i daljnjih predvodnika koji su iskorištavali stanje hladnog rata za represiju bez reformi, Gorbačov i novo vodstvo su zaključili da je tijesna kontrola istočne Europe u suprotnosti sa reformama unutar SSSR-a. Međutim, nagla odlučnost na bolje odnose sa SAD-om je proizlazila iz rezultata golemih sovjetskih vojnih troškova za nuklearno oružje koje nije pružalo ikakvu garanciju zaštite protiv istovjetnog neprijateljskog napada. Pokušajima poboljšanja odnosa se planiralo doći do zajedničke kontrole naoružanja čime bi se ujedno smanjivao sovjetski budžet za obranu.¹⁶⁸ Primjerice, kao znak dobre volje, Gorbačov je već u kolovozu 1985.g. proglasio moratorij na nuklearne pokuse i nudio Amerikancima njegovu neograničenost ako i oni prekinu vlastite eksperimente.¹⁶⁹ Inicijativom kancelara Helmuta Kohla, poništen je sporazum o slanju američkih raketa tipa *Pershing II* u Zapadnoj Njemačkoj. Dana 11. listopada 1986.g. bio je održan susret u Reykjaviku između američkog predsjednika Ronalda Reagana i sovjetskog vođe Gorbačova. Iako je Reagan odbio razgovor o američkom programu strateške obrambene inicijative, oba državna čelnika su prihvatila kako je došlo vrijeme za povlačenje nuklearnog oružja i projektila srednjeg dometa iz Europe.¹⁷⁰ Tijekom nemirnog sastanka Reagan i Gorbačov su se načelno usuglasili kako će u razdoblju od narednih 5 godina smanjiti svoje strateške snage za pola, a u roku 10 godina uništiti sve balističke projekte. Američki predsjednik je u jednome trenutku skoro prihvatio i sovjetski prijedlog o potpunoj zabrani nuklearnog oružja.¹⁷¹ Nažalost, Gorbačov je u Reykjaviku preuranjeno inzistirao na svojim prijedlozima, a Reagan je završio sastanak

---

¹⁶⁷ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 148.

¹⁶⁸ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 149.

¹⁶⁹ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 150.

¹⁷⁰ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 313.

¹⁷¹ HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 733.

naglim odlaskom iz dvorane. Međutim, sastanak je rezultirao daljnjim odlukama Reaganove administracije o 50 postotnom smanjenju strateških snaga za prvu fazu sporazuma koji bi završio potpunom zabranom nuklearnog oružja.¹⁷² Prvi sporazum o smanjenju (naspram prethodnih o ograničenju) nuklearnog oružja između SAD-a i SSSR-a u doba hladnog rata se dogodio u Washingtonu u prosincu 1987.g.¹⁷³ S druge strane, sovjetski nadzor nad istočnom Europom je bio iznimno važan faktor u održavanju ravnoteže sa Zapadom i predvođenju svjetskog širenja komunizma. Sovjetski sateliti u tim zemljama su se našli u pogoršanim položajima jer je loše ekonomsko stanje Istočnog bloka spram Zapada dovelo do povećanog otpora stanovništva.¹⁷⁴ Dodatni problem je postao sovjetski prekid snabdijevanja energenata za istočnoeuropske zemlje ne bi li održao profite od izvoza naspram subvencioniranja svojih saveznika po nižim cijenama.¹⁷⁵

11.2. Slom istočnoeuropskog komunizma

Prva pucanja sovjetskog staklenog slona tijekom 1980-ih su započela u Poljskoj gdje su golemi štrajkovi radnika u brodogradilištima pokazali potrebu za reformom zastarjelog državnog modela ekonomije. Dolaskom na vlast premijera Wojciecha Jaruzelskog 1981.g., zabranjen je bio sindikat *Solidarnost*, a njegov predvodnik Lech Walesa uhićen. Prethodno radničkim prosvjedima, krakovski nadbiskup Karol Jozef Wojtyła je bio proglašen novim papom 1978.g.¹⁷⁶ Davanjem neupitne potpore Solidarnosti u okružju pretežno katoličke Poljske, on je vjerojatno bio najznačajnija osoba koja je individualnim djelovanjem dovela do događaja koji će rezultirati slomom komunističkog poretka u Europi.¹⁷⁷ Konstantni prosvjedi protiv Jaruzelskove vlade su dovele do prisiljavanja liberalizacije poljskog komunističkog sustava.¹⁷⁸ Izborima iz lipnja 1989.g. Poljska je postala prvom državom istočne Europe sa

---

¹⁷² HENRY KISSINGER, (bilj. 12), 734

¹⁷³ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 150.

¹⁷⁴ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 151.

¹⁷⁵ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 152.

¹⁷⁶ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 471.

¹⁷⁷ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 588.

¹⁷⁸ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 152.

nekomunističkom vladom.¹⁷⁹ Potreba za reformama se očitovala u Mađarskoj gdje je 1988.g. smijenjena višedesetljetna vladavina Janosa Kadara.¹⁸⁰ Paralelno sa poljskim izborima, tijelo pogubljenog Imre Nagyja je bilo vraćeno u Budimpeštu, a njegov sprovod je postao iskrom za protuvladine prosvjede. Komunistička partija Karolyja Grosza je morala, uz ekonomske reforme, odustati od monopola na dugogodišnje jednostranačje.¹⁸¹ Ona je u srpnju ozakonila oporbene političke stranke i najavila izbore u roku od 6 mjeseci. Mađarska vlada je demokratskim reformama dala otvoriti svoje granice prema Zapadu, a tisuće Istočnih Nijemaca su počele kroz mađarski teritorij migrirati prema Austriji. Istočnonjemačka vlada se našla pod neprestanim pritiscima demonstirana u svim većim gradovima da bi na kraju bila prisiljena ukinuti sva ograničenja za putovanja prema Zapadu.¹⁸² Mihail Gorbačov je posjetio Istočni Berlin u listopadu i informirao istočnonjemačkog vođu Ericha Honeckera kako ne može računati na sovjetsku pomoć u suzbijanju demonstracija da bi ga na poziciji generalnog sekretara ubrzo zamijenio mlađi Egon Krenz.¹⁸³ Napuštanjem Brežnjevljeve doktrine o sovjetskoj intervenciji u slučaju pobune zemalja Varšavskog pakta, Kremlj je zeleno svjetlo za plimni val nadolazećih demokratskih revolucija u istočnoj Europi.¹⁸⁴ Dana 9. studenoga 1989.g. istočnonjemačke vlasti su najavile smanjivanje restrikcija na ulaz u Zapadnu Njemačku, a zbunjeni carinici nisu znali kako reagirati na okupljeno mnoštvo.¹⁸⁵ Berlinski zid, najpoznatiji simbol hladnoratovske podjele europskog kontinenta, je svoje djelomično uništenje dobio u noći s 9. na 10. studenoga 1989.g. kada su tisuće istočnonjemačkih stanovnika preplavile Zapadni Berlin i prekinule podjelu grada.¹⁸⁶ Sumnjičave reakcije na pad Berlinskog zida su pristizale iz Londona i Washingtona zbog mogućeg njemačkog ujedinjenja jer je time postojao strah od stvaranja novog njemačkog imperija nakon sloma nacizma.¹⁸⁷ Njemačko ujedinjenje nije proteklo dogovorima zapadnonjemačkog kancelara Helmuta Kohla ili istočnonjemačkog vođe Egona Krenza. Glavnu riječ su vodili američki predsjednik George Herbert Walker Bush i sovjetski predsjednik Mihail Gorbačov. Zajedničkom izjavom iz veljače 1990.g. dali su zeleno svjetlo njemačkom ujedinjenju koje se dogodilo na jesen iste

---

¹⁷⁹ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 153.

¹⁸⁰ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 473.

¹⁸¹ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 318.

¹⁸² DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 473.

¹⁸³ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 320.

¹⁸⁴ ROBERT MCMAHON, (bilj. 56), 165.

¹⁸⁵ T.G. FRASER i DONETTE MURRAY, *America and the world since 1945.*, New York, 2002., 244.

¹⁸⁶ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 153.

¹⁸⁷ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 349.

godine ukidanjem savezničkih okupacija. NATO je požurivao projekt jedinstvene Njemačke ne bi li osigurao svoju prisutnost u stabilnoj srednjoj Europi u trenucima dezintegracije nepredvidljivog Istočnog bloka.¹⁸⁸ Savez je 1990-ih uspješno zauzeo bivšu Istočnu Njemačku bez ijednog ispaljenog metka, a spremao se na buduća širenja prema Istoku.¹⁸⁹ Istoga dana kad je pao Berlinski zid, bugarski komunisti su dali maknuti svojeg dugogodišnjeg vođu Todora Živkova, ali su se zadržali na vlasti još godinu dana. Nasuprot njima, Čehoslovačka je brzim putem izvršila smjenu vlasti.¹⁹⁰ Rumunjska je bila jedina država Istočnog bloka s nasilnom političkom tranzicijom. Masovni prosvjedi u Bukureštu su izbili nakon slanja snaga sigurnosti na demonstrante u Temišvaru. Poslije spontanog pridruživanja dijelova vojske prosvjednicima, tamošnji vladar Nicolae Ceausescu je pokušao pobjeći iz zemlje, ali je bio zaustavljen i strijeljan pred prijekim sudom 25. prosinca 1989.g.¹⁹¹

11.3. Kolaps Sovjetskog Saveza

Prijelazom na početak 1990.g., svi sovjetski sateliti u istočnoj Europi su prestali postojati. Mihail Gorbačov i njegovi suradnici nisu naredili stacioniranim sovjetskim jedinicama ikakvo korištenje sile u zemljama pod njihovom kontrolom. Smatrali su kako tim činom ne bi bili dosljedni liberalnim reformama koje su promovirali unutar SSSR-a iako je dolazilo do potpunog sloma komunizma. Sovjeti su 1990.g. prihvatili postojanje nove Njemačke, ali njen sporazum o ujedinjenju je sadržavao uvjete o zabrani korištenja i razvoja atomskog, kemijskog i biološkog oružja i ograničenje veličine oružanih snaga.¹⁹² Istočna Njemačka je nestala iz europske karte 12. rujna 1990.g., a Sovjeti su morali povući svoju vojsku.¹⁹³ Tranzicijske zemlje su pokušavale preobrazbu sa državno planskog na kapitalističko gospodarstvo prebroditi uz pomoć zemalja Zapada. Dezintegracija SSSR-a je započela padom komunizma 1989.g., ali je svoju terminalnu fazu doživjela par godina kasnije. Za vrijeme Gorbačovljeve vladavine, demokratski elementi su počeli nadirati u sovjetsku

---

¹⁸⁸ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 506.

¹⁸⁹ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 350.

¹⁹⁰ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 153.

¹⁹¹ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 154.

¹⁹² DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 154.

¹⁹³ DAVID S. PAINTER, (bilj. 14), 155.

svakodnevicu.¹⁹⁴ Referendumom iz ožujka 1991.g., većina građana se izjasnila za daljnje postojanje SSSR-a unutar novog uređenja gdje bi svaka republika imala garantiranu neovisnost spram odluka iz Moskve. Iako Estonija, Litva, Latvija, Gruzija, Armenija i Moldavija nisu sudjelovale na njemu, Gorbačov se odlučio na pisanje novog sovjetskog ustava. Za vrijeme srpnja 1991.g., sovjetski Kongres narodnih poslanika je dozvolio reorganizaciju SSSR-a u obliku tzv. *Unije Sovjetskih Nezavisnih Zemalja* u kojoj bi federalne jedinice imale zajamčene ekonomske i administrativne autoritete na svojim područjima. Nasuprot Gorbačovu, konzervativni komunisti su svega dan prije potpisivanja sporazuma o reformi SSSR-a izveli svoj pokušaj preuzimanja vlasti formiranjem Državnog komiteta za izvanredna stanja.¹⁹⁵ Naime, u kolovozu 1991.g. tvrdolinijaške partijske strukture iz vojske i KGB-a vođene premijerom Valentinom Sergejevičem Pavlovim, potpredsjednikom Genadijem Ivanovičem Janaevim, ministrom unutrašnjih poslova Borisom Karlovičem, ministrom obrane Dmitrijem Timofejevičem Jazovom i šefom KGB-a Vladimirom Aleksandrovičem Krjučkovim su izvele državni udar i obznanile Gorbačovljevu smjenu zbog navodne bolesti. Njihov prevrat je trajao svega nekoliko dana jer je narod masovno izašao na ulice, a zatim je vojska njima prekinula odanost te su bili prisiljeni vratiti vlast natrag Gorbačovu. Tijekom nepredvidljivog razvoja njihovog udara, budući ruski predsjednik Boris Jeljcin se povezao s utjecajnim generalima i obrativši se građanima s oklopnog vozila pozivao na zaustavljanje puča i nastanak suvremene Rusije.¹⁹⁶ Provevši nekoliko dana u kućnom pritvoru svoga ljetnikovca na Krimu, sovjetski vođa se vratio na svoju poziciju uz Jeljcinovu pomoć.¹⁹⁷ Povratkom na staru poziciju, Mihail Gorbačov više nije mogao zaustaviti propast sovjetskog carstva. Baltičke republike Estonija, Litva i Latvija su odmah proglasile punu nezavisnost koja je dobila međunarodnu potporu, ali i sovjetsko priznanje. Jeljcinova ruska vlada je u Moskvi počela preuzimati federalne urede SSSR-a i stavljati Komunističku partiju Sovjetskog Saveza izvan zakonskih okvira ne bi li preuzela svu njenu imovinu.¹⁹⁸ Gorbačov je u Moskvi istog kolovoza pokušavao formatirati drukčiji SSSR u ugovorima između Rusije, Bjelorusije, Armenije i srednjoazijskih sovjetskih republika. Posljednji pokušaji očuvanja velikog carstva su propali jer je 1. prosinca 1991.g. Ukrajina proglasila svoju neovisnost i time je započeo domino efekt raspada cjelokupnog Saveza. Dana 8. prosinca 1991.g. ruski

---

¹⁹⁴ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 500.

¹⁹⁵ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 604.

¹⁹⁶ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 501.

¹⁹⁷ MARINKO OGOREC, Putinova Rusija- Novi uspon stare vojne sile, Zagreb, 2008., 39.

¹⁹⁸ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 604.

predsjednik Boris Jeljcin, bjeloruski predsjednik Stanislav Stanislavavič Šuškević i ukrajinski predsjednik Leonid Makarovič Kravčuk su potpisali *Beloveški sporazum* o početku raskida SSSR-a i stvaranja novih samostalnih zemalja iz njegovih republika. Gorbačov je uočio razvoj događaja i podnio ostavku na svoju poziciju krajem prosinca iste godine. Zajednica neovisnih država je umjesto Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika nastala kao prijelazni odgovor za zamjenu propale formacije. No, ona je postala samo političkim okvirom međusobne suradnje bivših sovjetskih republika.¹⁹⁹ Bivše sovjetske republike, s izuzetkom Estonije, Litve, Latvije i Gruzije su 21. prosinca 1991.g. potpisivanjem protokola u Alma Ati formalno ojačale zajedničku odluku o prekidu sovjetskih odnosa.²⁰⁰ Predsjednici Gorbačov i Bush su 25. prosinca 1991.g. objavili svojim narodima kako je hladni rat došao kraju.²⁰¹ SSSR se raspao na 15 republika, ali je Ruska Federacija bila njegova izravna nasljednica s većinom teritorija, stanovništva, oružja i znanstvene struke.²⁰²

11.4. Istočno proširenje NATO-a nakon raspada Varšavskog ugovora

Tijekom 1990-ih zapadna Europa je počela graditi sve veći interes prema Ruskoj Federaciji u svrhu zajedničke suradnje. Naime, Europska unija je shvatila kako će se bilo koje ekonomske ili političke promjene na ruskom prostoru odraziti i na širi europski teritorij. Dokumentom *Zajedničke strategije EU-a prema Rusiji*, predana je prva europska ruka suradnje između dviju tvorevina na euroazijskom terenu.²⁰³ Prilikom samita EU-a na Krfu 1994.g., prihvaćen je nacrt *Ugovora o partnerstvu i suradnji EU-a i Rusije*. Moskva je to smatrala važnim dokumentom za formaciju jednakopravnog odnosa sa Zapadom. Danas je EU najvažniji ruski gospodarski suradnik pošto ta zemlja ostvaruje približno 40 posto međunarodne trgovine s njenim članicama.²⁰⁴ NATO savez je u novim okolnostima postkomunističke Europe uspio na svoju stranu pridobiti 12 tranzicijskih zemalja. Prvi val proširenja se dogodio 1999.g. kada je

---

¹⁹⁹ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 502.

²⁰⁰ MIHAIL MINAKOV, Labirinti priznanja: dvadesetogodišnji simbolični razvod Rusije i Ukrajine, u: Političke analize, 7 (2011.), 9.-13., 9.

²⁰¹ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 37.

²⁰² EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 22), 350.

²⁰³ LIDIJA ČEHULIĆ, Euroatlantizam, Zagreb, 2003., 295.

²⁰⁴ LIDIJA ČEHULIĆ, (bilj. 203), 296.

broj članica porastao sa 16 na 19. Savezu su se priključile Poljska, Češka i Mađarska. Iduće proširenje je dovelo do pridruživanja Estonije, Litve, Latvije, Rumunjske, Bugarske, Slovačke i Slovenije pod zapadno vojnopoličko sponzorstvo.²⁰⁵ Strateška važnost novih članica je bila neprocjenjiva za daljnje vojne akcije jer se NATO proširio prema istoku na prostoru od Baltičkog do Crnog mora.²⁰⁶ Treći krug primanja novih članova se dogodio na Bukureštanskom samitu iz 2008.g. kada su Hrvatska i Albanija dobile pozivnice i postale članicama.²⁰⁷ S druge strane, na tom sastanku su Ukrajina i Gruzija izvukle kraći kraj. Njemačka kancelarka Angela Merkel i francuski premijer Francois Fillon su izrazili protivljenje njihovom članstvu u NATO-u zbog stvaranja neuravnoteženosti u odnosu snaga prema Rusiji.²⁰⁸

12. Ruska Federacija tijekom 1990-ih

12.1. Jeljcinova tranzicijska Rusija

Došavši na vlast kao popularna ikona nove demokratske Rusije sa slikom borca protiv tiranije u očima mnogih Rusa, Boris Jeljcin je svoju vladavinu završio kao jedna od najupitnijih državnčkih figura završetka 20. stoljeća.²⁰⁹ Odmah prilikom stupanja na dužnost, nastupila je faza zvana *Ruskom konstitucionalnom krizom* iz 1993.g. jer se sukobio s parlamentom oko razine svojih predsjedničkih ovlasti. Dana 28. rujna njegov pokušaj ukidanja parlamenta je rezultirao masovnim protestima istog naroda koji je par godina ranije njemu dao potporu za povratak Gorbačova.²¹⁰ Unutar 10 dana borbi prosvjednika sa snagama sigurnosti po moskovskim ulicama, Jeljcin je uspješno ugušio pobunu sa rezultatom od 187 poginulih i 437 ranjenih.²¹¹ Druga polovica 1990-ih godina je u svim postsovjetskim zemljama, a pogotovo u

---

²⁰⁵ PETAR KUREČIĆ, Proširenje NATO-a: Geopolitička pobjeda SAD-a u post hladnoratovskom razdoblju? Rezultati i perspektive, u: Hrvatski geografski glasnik, 1.(2008.), 25.-42., 31.

²⁰⁶ PETAR KUREČIĆ, (bilj. 205), 33.

²⁰⁷ PETAR KUREČIĆ, (bilj. 205), 25.

²⁰⁸ MONIKA BEGOVIĆ, NATO i Zapadni Balkan u uvjetima novih sigurnosnih izazova, u: Međunarodne studije : časopis za međunarodne odnose, vanjsku politiku i diplomaciju, 3-4(2014.), 57.-66., 58.

²⁰⁹ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 64.

²¹⁰ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 54.

²¹¹ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 55.

Rusiji, bila vrijeme potpunog socijalnog kolapsa uz kriminalizaciju čitavih političkih i gospodarskih struktura zbog slabosti državnih vlasti.²¹² Primjera radi, ministar obrane Igor Rodinov je izjavio početkom listopada 1998.g. kako je postojala mogućnost da Rusija izgubi sve svoje oružane snage u slučaju neizdavanja većeg vojnog proračuna.²¹³ Između 1994. i 2000.g. nimalo dostatan ruski obrambeni proračun je proizveo veliki broj loše popravljenih i zanemarenih vojnih instalacija iz sovjetskog doba. Katastrofa na ruskoj nuklearnoj podmornici *Kursk* usred Barentsova mora iz kolovoza 2000.g. je bila samo jedan od poziva na buđenje dotrajaloj vojnoj sili u stalnoj silaznoj putanji. Diljem Federacije, golemo izbjegavanje novačenja su dovodila do nekvalificiranog vojnog kadra, a preostali vojnici često nisu dobivali redovne plaće.²¹⁴

12.2. Ekspedicije u konfliktima na Kavkazu

Bivše sovjetske države su se nalazile u velikim problemima gospodarske ili geopolitičke naravi. Prvi konflikti su izbijali već 1988.g. u Azerbajdžanu jer je stanovništvo autonomne regije Nagorno Karabah s pretežito armenskom populacijom tražilo pripajanje susjednoj Armeniji.²¹⁵ Prvotni uspjesi pobunjenika su doveli do smjene azerbajdžanskog predsjednika Elčibeja i dolaska komunističkog vođe Alijeva. Godine 1993. Azerbajdžan je s novom garniturom pokrenuo napad na izdvojeni Nagorno Karabah, ali su obje strane pretrpile gubitke. Sukob je završio sporazumom o stabilizaciji odnosa među sukobljenim stranama pod pokroviteljstvom Moskve. Međutim, taj konflikt je postao katalizatorom za daljnja previranja na Kavkazu i u ostalim državama bivšeg SSSR-a.²¹⁶ Čečeni su 1991.g. vidjeli svoju priliku za osamostaljenjem iz Ruske Federacije tijekom ljetnog pokušaja prevrata u Moskvi. Proglasili su nezavisnu Čečensku Republiku (Ičkeriju), a vlast je obnašao general Džohar Dudajev.²¹⁷ Jelcin je u prosincu 1994.g. donio odluku o ruskoj vojnoj intervenciji u Čečeniji ne bi li skrenuo pozornost ruske javnosti s katastrofalnih ekonomskih poteškoća.²¹⁸ Poslije

---

²¹² MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 59.

²¹³ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 63.

²¹⁴ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 632.

²¹⁵ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 70.

²¹⁶ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 71.

²¹⁷ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 72.

²¹⁸ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 54.

kratkotrajnog primirja, idući čečenski rat je započeo 1999.g. zbog širenja pobunjenika na susjedni Dagestan pod ruskom kontrolom i poticanje tamošnje pobune.²¹⁹ Ruske postrojbe su uspješno zauzele čečenski glavni grad Grozni, ali se velik broj pobunjeničkih snaga povukao u planinske predjele uz vođenje gerilskih ratovanja i provođenje terorističkih akcija po ruskim gradovima.²²⁰ Unatoč pobjedi, Rusija je platila skupu cijenu jer su 2004.g. pobunjenici ubili proruskog predsjednika Čečenije Ahmata Kadirova o počeli izvoditi serije terorističkih napada po ruskim gradovima.²²¹

12.3. Uspon ličnosti Vladimira Putina

Tijekom svojih posljednjih dana na vlasti, Boris Jeljcin se nalazio u sve težem stanju zbog manjka popularnosti u obezvrijeđenoj tranzicijskoj Rusiji. Imenovanjem Evgenija Primakova (bivšeg člana sovjetskih obavještajnih struktura) za premijera, Jeljcinov prestiž je i dalje tonuo naspram njegovih prvotnih obećanja o suvremenoj Rusiji. Obraćanjem narodu u travnju 1999.g. izjavio je kako se ne namjerava predati i da Rusiji treba nova runda hladnog rata i odbijanja u integraciju svjetskog tržišta ne bi li se povratila sovjetska slava. Ni mjesec dana kasnije, Primakov je bio otpušten, a novi premijer je postao Sergej Stipašin.²²² Jeljcin je od njega iščekivao uspostavu suradnje s praktički neovisnim ruskim guvernerima i predsjednicima autonomnih republika. Međutim, moćnici su se ujedinili protiv Jeljcina u svoj predizborni blok i pozvali Stipašina u njihove redove. Shvativši taj čin kao direktnu izdaju, Jeljcin se odlučio na pronalažanje novog i sposobnog premijera. Odlučio se upravo za do tada politički potpuno anonimnog Vladimira Putina, nekadašnjeg obavještajnog službenika iz St. Petersburga.²²³ Većina analitičara je Putina u ulozi premijera tada smatrala samo još jednim u nizu Jeljcinovih zamjenika koji će nestati kao i prethodni u roku od mjesec dana. Na njihovo iznenađenje, potpuni obrat je započeo već pri Putinovim prvim danima u moskovskoj vladi. Zadatak suzbijanja Drugog čečenskog rata i niza terorističkih akcija po ruskim gradovima se pokazao njegovim prvim u nizu uspjeha u ruskoj vlasti. Neočekivano iskazivanje čvrstine i energičnosti te osobni angažman u planiranju vojnih operacija su Putinu donijeli iznimnu

---

²¹⁹ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 81.

²²⁰ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 84.

²²¹ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 88.

²²² NICHOLAS V. RIASANOVSKY I MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 624.

²²³ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 102.

popularnost u izmorenom ruskom narodu. Tih dana bio je gledan kao spasitelj Ruske Federacije i borac protiv nagomilanog rata, korupcije i kriminala unutar proteklih 10 godina ruske tranzicije.²²⁴ Jeljcin ga je hvalio kao buduću generaciju kremaljskih vladara nad ruskom budućnošću.²²⁵ Doista, nije bio u krivu oko svoje poruke. Prilikom obraćanja naciji na Staru godinu 1999. Jeljcin je podnio ostavku na mjesto ruskog predsjednika. Putin je preuzeo njegovu dužnost i formalno postao ruskim predsjednikom tijekom izbora u ožujku 2000.g.²²⁶

12.4. Odnosi Ruske Federacije i zapadnog svijeta na prijelazu u 21. stoljeće

Dolaskom na vlast, novi ruski predsjednik Vladimir Putin nije tražio povratak Ruske Federacije natrag u prošlost sovjetskog doba. Njegov konačan cilj je bila restauracija Moskvinog utjecaja u svijetu nakon turobnog razdoblja 1990-ih. Naspram Jeljcinova izolacionizma, smatrao je kako je ruska moć u porastu jedino u sinergiji sa Zapadom, a redovno je isticao da su svi Rusi Europljani i kako Moskva prirodno pripada zapadnoj kulturi.²²⁷ Istovremeno, inzistirao je na proglašavanju područja bivših sovjetskih republika zonom ruskih posebnih interesa unatoč raspadu zajedničke federacije jer je Rusija povijesno oduvijek bila na neki način prisutna u područjima Ukrajine, Bjelorusije i ostalih novostvorenih samostalnih zemalja sa snažnim gospodarskim suradnjama.²²⁸ Prethodnik Boris Jeljcin je zagovarao prozapadnu politiku ne bi li Rusiji omogućio financijske zajmove Svjetske banke i IMF-a (Međunarodni monetarni fond). Američki predsjednik Bill Clinton i zapadnoeuropski čelnici su podržavali Rusima mukotrni Jeljcinov program demokratizacije, ali nikakav novi Marshallov plan nije tijekom 1990-ih bio osmišljen za Rusku Federaciju. Ruska javnost se naveliko osjećala izdanom i iskorištenom pa je protuzapadnjački sentiment bio u velikom porastu za vrijeme Jeljcinove vladavine.²²⁹ S druge strane, oko pitanja nuklearnog oružja još je 31. srpnja 1991.g. potpisivanjem ugovora START 1 u Moskvi između sovjetskog predsjednika Gorbačova i američkog predsjednika Georgea Herberta Walkera Busha počelo razdoblje smanjenja nuklearnih zaliha. Predsjednik Bush je, poslije nove serije pregovora, 3. siječnja 1993.g. potpisao ugovor START 2 sa ruskim predsjednikom

---

²²⁴ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 103.

²²⁵ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 624.

²²⁶ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 104.

²²⁷ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 627.

²²⁸ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 633.

²²⁹ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 635.

Jeljcinom.²³⁰ Vladimir Putin je naslijedio relativno dobre odnose na međunarodnoj sceni i krenuo svojim idejama za povratak velike ruske supersile kao protuteže jedinoj preostaloj svjetskoj sili SAD-a. Zanemariivši postojanje ZND-a, Putin se koncentrirao na uspostavljanje direktnih odnosa sa bivšim sovjetskim republikama.²³¹ Međutim, prelaskom u 21. stoljeće, bio je svjestan američke premoći u europskoj i globalnoj areni, a pokušavao je upravo na susjednim zemljama ojačati ruski utjecaj ne bi li zamijenio američku dominaciju s konceptom *multipolarnog svijeta*. Ipak, Putin je nastavio s politikom smanjenja oružja masovnog uništenja. Nagovorio je parlament na ratifikaciju ugovora START 2 u travnju 2000.g. Kada je u studenome iste godine novi američki predsjednik postao George Walker Bush, odnosi dviju sila su zahladnili jer je naredne 2001.g. izbila afera oko ruske špijunaže u SAD-u koja je rezultirala protjerivanjem 50 ruskih diplomata.²³² Unatoč tom skandalu, Putinov pragmatizam se u potpunosti manifestirao krajem iste godine. Prilikom terorističkih napada 11. rujna 2001. g. na SAD, on je bio prvi svjetski čelnik koji je kontaktirao predsjednika Busha i izrazio simpatije uz ponuđenu rusku pomoć u borbi protiv svjetskog terorizma. Rusija je tim činom započela svoje uskrснуće na međunarodnoj sceni putem zajedničke suradnje sa SAD-om i europskim zemljama u poljima borbe protiv terora, ali i brojnim gospodarskim akcijama unutar skupine G8.²³³

13. Suvremena sfera Moskvinoг utjecaja u Europi

13.1. Novo susjedstvo između Europske unije i ruskih prostranstava

Raspadom SSSR-a, nekadašnje sovjetske republike okupljene oko Rusije su pokušavale pronaći svoje mjesto u novome poretku. Ukrajina, Bjelorusija i Moldavija su se, kao i Europa između SAD-a i SSSR-a, našle u vlastitom hladnoratovskom ozračju usred interesa EU-a i Ruske Federacije.²³⁴ S druge strane, Armenija, Gruzija i Azerbajdžan su na samom rubu europskog kontinenta i nisu imale direktan politički i geografski doticaj s EU-om, već s Turskom koja je kandidat za pristupanje EU i ujedno član NATO saveza. Proširenjem EU-a

---

²³⁰ DARKO DUKOVSKI, (bilj. 1), 498.

²³¹ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 637.

²³² NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 638.

²³³ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 639.

²³⁴ PETAR KUREČIĆ, Međuprostor EU-a, NATO-a i Rusije kao Rusosfera, u: Politička misao : časopis za politologiju, 2 (2014.), 7.-28., 10.

2004. po srednjoeuropskim i baltičkim zemljama i 2007.g. dodatkom Rumunjske i Bugarske, postavljala su se pitanja odnosa sa Unijinim susjednim zemljama koje se nalaze na prostorima uz rusku granicu. Države članice na istočnim granicama EU-a su dobile termin *Novo susjedstvo*, a Bjelorusija, Ukrajina i Moldavija *Novije neovisne države* kako bi ih se kategorički počelo pomicati iz euroazijskog okvira ZND-a pod ruskim patronatom.²³⁵ Međutim, Bukureštanskim samitom NATO-a iz 2008.g., Ukrajina i Gruzija su izgubile prilike za članstvom u NATO savezu zbog odluka europskih državnika i Washingtona o održavanju povoljnih odnosa sa Ruskom Federacijom.²³⁶ Naspram baltičkih država Estonije, Litve i Latvije koje su bile potpuno spremne geopolitičkom približavanju Zapadu, istočne europske države bivšeg SSSR-a nisu bile spremne na taj korak, a to je razlog zašto prostor između EU-a i Ruske Federacije i dalje postoji.²³⁷ Današnji teritoriji Ukrajine, Bjelorusije i Moldavije su, zajedno s prostorima južnog Kavkaza i središnje Azije, Kremlju izrazito važni elementi ruskog identiteta unutar kombinacije vesternizacije i izolacionizma koje Moskva sa svojih tranzicijskih iskustava izvozi u susjedstvo.²³⁸

13.2. Suradnja s postkomunističkom Ukrajinom

Ukrajina je nakon raspada SSSR-a bila izrazito važna država za ruske interese. Prvi predsjednik Leonid Makarovič Kravčuk je održavao dobre veze s Rusijom unutar ZND-a. Pitanje preostalog nuklearnog oružja je riješio obećanjem o njegovom slanju Moskvi, a dilemu o prisutnosti bivše sovjetske crnomorske flote na Krimu je htio riješiti međudržavnom podjelom. Prvi veliki problem postsovjetske Ukrajine je bio upravo poluotok Krim s većinski ruskim stanovništvom.²³⁹ Proglašavanjem neovisnosti 1992.g., tamošnja populacija je prvotno odbijala, ali zatim prihvatila ponuđeni status autonomne republike s decentraliziranom vlašću spram Kijeva. Predsjednički izbori 1994.g. su na Krimu doveli na vlast Jurija Meškova koji je zastupao ujedinjenje s Rusijom, ali je Ukrajina njega smijenila bez prosvjeda Moskve. Rusija je tripartitnim sporazumom s Ukrajinom i SAD-om, garantirala Ukrajincima teritorijalnu cjelovitost u zamjenu za slanje njihovog sovjetskog nuklearnog arsenala u ruski teritorij. Idući

---

²³⁵ PETAR KUREČIĆ, (bilj. 234), 11.

²³⁶ PETAR KUREČIĆ, (bilj. 234), 13.

²³⁷ PETAR KUREČIĆ, (bilj. 234), 16.

²³⁸ PETAR KUREČIĆ, (bilj. 234), 17.

²³⁹ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 91.

ukrajinski predsjednik Leonid Kučma je održavao dobre odnose s Moskvom koja je nastojala ostaviti neizbrisivu prisutnost u zemlji.²⁴⁰ Potpisivanjem *Sporazuma o prijateljstvu* između ruskog predsjednika Borisa Jeljcina i ukrajinskog kolege Leonida Kučme 31. srpnja 1997.g., obje zemlje su priznale međusobne postkomunističke granice i dogovorile dvadesetogodišnji ruski najam pomorske baze u Sevastopolju na Krimu.²⁴¹ Također, pozivanjem Ukrajine u zajedničku carinsku uniju s Rusijom, Bjelorusijom i Kazahstanom prije krize iz 2014.g., Moskva je nastojala spriječiti zapadnu orijentaciju zemlje i ojačati Euroazijsku gospodarsku uniju kao istočni pandan EU.²⁴² Eskalacijom nemira i rušenjem vlasti predsjednika Viktora Janukoviča 2014.g., daljnja prisutnost ruskog utjecaja je oslabila, ali je ostala latentno prisutnom u Ukrajini unatoč pokušajima prosvjednika za zapadnom orijentacijom zemlje.²⁴³

13.3. Bjelorusija ili posljednji ruski bastion u Europi

Bjelorusija je poslije osamostaljenja na početku 1990-ih imala prvotne najave približavanja Zapadu za vrijeme predsjedanja Stanislava Stanislavaviča Šuškeviča. Međutim, dolaskom na vlast predsjednika Aleksandra Lukašenka 1994.g., zemlja je vraćena pod definitivnu rusku premoć. Danas se svako približavanje Bjelorusije zapadnoj sferi može promatrati kao prijetnju nacionalnoj sigurnosti Rusije jer je ta država ekonomski i energetske potpuno ovisna o većem susjedu.²⁴⁴ Rusofilna vladavina Aleksandra Lukašenka je započela toliko približavanje Rusiji nakon pada SSSR-a da je čak pokrenula djelovanja za potpunom međusobnom integracijom. Lukašenkova administracija je formirala prijedlog o kreaciji savezne države u kojoj bi savez u okviru međunarodnih odnosa djelovao kao zajednička država.²⁴⁵ S druge strane, svaka država bi zadržala svoje zakonodavstvo na unutarnjoj razini. Ruski predsjednik Vladimir Putin je odbacio tu ideju smatrajući kako se 2 države ne mogu ujediniti u nadnacionalni savez, već jedino u zajedničku državu s istom vladom i

---

²⁴⁰ PETER CALVOCORESSI, (bilj. 19), 92.

²⁴¹ NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, (bilj. 109), 632.

²⁴² PETAR KUREČIĆ, (bilj. 234), 18.

²⁴³ PETAR KUREČIĆ, (bilj. 234), 9.

²⁴⁴ PETAR KUREČIĆ, (bilj. 234), 19.

²⁴⁵ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 149.

parlamentom. Međutim, ruski i bjeloruski odnosi su i dalje ostali iznimno dobrima uz snažnu ekonomsku suradnju i liberalnim pograničnim relacijama.²⁴⁶

13.4. Potpune suprotnosti Moldavije i Pridnjestrovlja

Treća država koja se nalazi između geopolitičkih interesa Europske unije i Ruske Federacije je malena istočnoeuropska zemlja Moldavija. Nasuprot donedavno ratom neopterećene Ukrajine i stabilne Bjelorusije, ova zemlja od 1990-ih godina do današnjih dana ima probleme s teritorijalnom cjelovitošću. Naime, unutar moldavskog teritorija se nalazi Transnistrijska Moldavska Republika (Pridnjestrovlje). Njeni stanovnici su Rusi, Ukrajinci i Moldavci sa lijeve obale rijeke Dnjestra. Oni su 2. rujna 1990.g. proglasili svoju samostalnu tvorevinu koju do danas nije priznala niti jedna država ili međunarodna organizacija. Između 1991. i 1992.g. trajao je vojni sukob moldavskih vlasti protiv separatističkih snaga poduprtih sovjetskom 14. gardijskom armijom. Proruske snage su odbijale moldavski kao službeni jezik i strahovale gubitkom svojih pozicija u strukturama vlasti poslije pada SSSR-a, a moldavske političke elite nisu bile voljne oduprijeti se raskidanju cjelovitosti države.²⁴⁷ Separatisti su smatrali kako će doći do definitivnog ujedinjenja postsovjetske Moldavije sa susjednom Rumunjskom te su nasuprot Kišinjevu podigli svoju regiju sa Tiraspolom kao glavnim gradom. Iako Rusija ne posjeduje pogranično područje s Moldavijom, ona drži do otvorenog pitanja tamošnje ruske etničke manjine.²⁴⁸ Moldavski scenarij se može usporediti sa zaleđenim sukobima u Abhaziji, Južnoj Osetiji, Gorskom Karabahu, a nedavno i Ukrajini. Iako je Moskva stotinama kilometara udaljena od tih žarišta, oni sa dovoljno rasplamsavanja mogu lako prerasti u ozbiljne oružane sukobe sa dalekosežnim posljedicama. Odnosi između Moldavije i Europske unije su ojačani u razdoblju između 1998. i 2005. Zajednički akcijski plan potpisan je 2005.g. i njegovo sprovođenje predstavlja novu fazu u razvoju međusobnih odnosa Moldavije i EU.²⁴⁹ Ulaskom Rumunjske u EU 2007.g., Moldavija je postala dijelom kruga Unijinih najbližih

---

²⁴⁶ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 150.

²⁴⁷ MARIJANA MUSLADIN, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina, u: Politička misao : časopis za politologiju, 3 (2013.), 56.-78., 66.

²⁴⁸ MARINKO OGOREC, (bilj. 197), 150.

²⁴⁹ MARIJANA MUSLADIN, (bilj. 247), 67.

susjeda.²⁵⁰ Uspoređujući Moldaviju s ostalim bivšim sovjetskim republikama, ona ima visoko razvijene odnose s EU. Međutim, smrznuti sukob oko Pridnjestrovlja sprječava njeno članstvo u Uniji, a veliki socijalni i ekonomski problemi joj stalno kočje napredak.²⁵¹ Zapad, nije pokazao volju da svoje *Novije neovisne države*, zbog izbjegavanja daljnjih sukoba s Rusijom te preopterećenosti domicilnim pitanjima, snažnije privuče u svoju sferu utjecaja i time omogućio razvoj ondašnjih ekonomija i demokratskih standarda u skladu s ruskim interesima.²⁵²

14. Sukobi interesa NATO-a i Rusije oko Kosova i Gruzije

14.1. Vojna intervencija NATO-a u Jugoslaviji

Tijekom ratobornog konflikta 1990-ih, Miloševićeva Jugoslavija je iz svog sastava izgubila sve nekadašnje republike osim Crne Gore. Nažalost, ratno stanje se preselilo i na autonomno Kosovo gdje se albanski narod odlučio na izborima za stvaranje vlastite samostalne države. Tamošnja srpska etnička skupina je unutar tog sukoba imala potporu jugoslavenske vojske i vlade u Beogradu. Naređene vojne odmazde su prisilile brojne Albance na povlačenje u inozemstvo, a Miloševićeva vlada je odbijala međunarodne inicijative vezane uz kosovski scenarij. Međutim, NATO savez je bez zelenog svjetla Vijeća sigurnosti UN-a odlučio intervenirati ne bi li prisilio Miloševića na poštivanje ugovora iz Rambouilleta.²⁵³ Unutar vojne akcije zvane *Operacija Saveznička sila* sve članice NATO-a, s izuzetkom Islanda, su 24. ožujka 1999.g. pod vodstvom SAD-a krenule u napad na Jugoslaviju. Cjelokupni udar se sastojao od serija zrakoplovnih bombardiranja i dalekometnih projektila s američkih, britanskih i francuskih nosača zrakoplova, ali kopnena invazija nije bila u planu.²⁵⁴ Tokom 78 dana napadanja vojnih i civilnih meta, poginulo je više tisuća ljudi, među kojima i mnogo kosovskih izbjeglica. Rušenjem infrastrukture, NATO je ostavio za sobom situaciju u kojoj je do danas trećina srpskog stanovništva i čak polovica kosovskog nezaposlena, a mnogi ljudi su

---

²⁵⁰ MARIJANA MUSLADIN, (bilj. 247), 63.

²⁵¹ MARIJANA MUSLADIN, (bilj. 247), 69.

²⁵² PETAR KUREČIĆ, (bilj. 234), 25.

²⁵³ EMIL VIDUŠIĆ, *Drugi hladni rat*, Split, 2016. 106.

²⁵⁴ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 107.

od streljiva s osiromašenim uranom oboljeli od karcinoma.²⁵⁵ Savezna Republika Jugoslavija, odnosno današnja Srbija, je nakon Miloševićeve vlade postala ovisna u vanjskoj politici i ekonomiji o kapitalističkom modelu čime je komunizam praktički izbrisan iz Europe. Jugoslavija je svoj posljednji udar dobila 2005.g. kada je Crna Gora proglasila neovisnost, a Srbija ostala jedinom direktnom nasljednicom nekadašnje tvorevine na Balkanu. Dakako, teritorijalni integritet Srbije se raspao svega nekoliko godina kasnije kada je Kosovo proglasilo svoju samostalnost. Krajem 2014.g. Republiku Kosovo je priznalo 108 država UN-a i 23 članice EU-a uz jasno protivljenje Rusije radi podrške srbijanskih interesa za povratkom nekadašnje autonomne pokrajine i istovremeno kritiziranje NATO-a.²⁵⁶

14.2. Petodnevni rat u Gruziji

Raspadom SSSR-a, Ruska Federacija i Gruzija su imale vrlo teške međudržavne odnose zbog nedorečenosti pitanja separatističkih pokrajina Abhazije i Južne Osetije unutar gruzijskog teritorija. Dana 7. kolovoza 2008.g. gruzijske snage su pokušale silom zauzeti te pokrajine, ali je u konfliktu preminulo nekoliko vojnika Ruske Federacije u sastavu internacionalnih mirovnih odreda.²⁵⁷ Ruski predsjednik Dmitrij Medvjedev i premijer Vladimir Putin su smatrali kako međunarodna zajednica neće reagirati na njihovu intervenciju u gruzijskom sukobu povodom smrti ruskih vojnika. Intervencija u Gruziji je trajala do 12. kolovoza, a odvijala se na kopnu, moru i zraku.²⁵⁸ Veliki novitet u ovom kratkom konfliktu je bilo korištenje ruskih hakera u ratne svrhe jer su srušili portale gruzijske vlade. Predsjednik Medvjedev je pri sastanku s francuskim predsjednikom Nicolasom Sarkozyjem naredio prekid vojne operacije jer je Sarkozy pripremio mirovni plan u suradnji s gruzijskim i ruskim vođama. Američka državna tajnica Condoleeza Rice je posredovala pred gruzijskim predsjednikom Mihailom Sakašvilijem pri potpisivanju primirja 15. kolovoza da bi ga dan kasnije potpisao i Medvjedev. Ponovnim sastankom sa Sarkozyjem 8.rujna, ruski predsjednik je povlačenje ruskih snaga iz Abhazije i Južne Osetije uvjetovao gruzijskom garancijom o

---

²⁵⁵ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 108.

²⁵⁶ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 109.

²⁵⁷ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 155.

²⁵⁸ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 157.

budućim nenapadanjima tih enklava.²⁵⁹ Njih je ruski parlament 2 tjedna ranije proglasio nezavisnim državama dvaju entiteta u okviru Ruske Federacije. Ruski proglas su SAD, Francuska, Vijeće Europe i glavni tajnik NATO-a smatrali napadom na gruzijsku teritorijalnu cjelovitost, a odnosi Rusije i Gruzije su se spustili na niske razine.²⁶⁰ Završetkom kratkotrajnog rata, delegacije Poljske, Ukrajine i pribaltičkih zemalja su posjetile glavni gruzijski grad Tbilisi kako bi sudjelovale u manifestaciji iskazivanja potpore i solidarnosti Sakašvilijevoj administraciji. Kritike i pohvale na rusku intervenciju su stizale s međunarodne scene. Primjerice, mađarski političar Viktor Orban je tada uspoređivao rusku intervenciju sa sovjetskim gušenjem mađarske revolucije 1956.g.²⁶¹ Bjeloruski predsjednik Aleksandar Lukašenko je hvalio rusku odlučnost u vojnoj akciji.²⁶²

15. Ukrajinska kriza

15.1. Razilaženja između Ukrajine i Rusije početkom 21. stoljeća

Poslije raspada SSSR-a i proglašenja neovisnosti, Ukrajina se našla u nezavidnoj poziciji sa susjednom Ruskom Federacijom. Moskva je bila nepopustljiva u svojim nastojanjima zadržavanja vojne prisutnosti na poluotoku Krimu gdje je većinu stanovništva činila ruska etnička grupa. Godine 2010. ruski predsjednik Dimitrij Medvjedev i ukrajinski predsjednik Viktor Januković su potpisali *Harkovski sporazum* prema kojemu je Ukrajina pristala na prisutnost ruskih vojnih baza unutar njenog teritorija u razdoblju između 2017. i 2042.g. Međutim, izbijanjem velike krize 2014.g., Rusija je taj dogovor jednostrano raskinula. Također, postojala je i zabrinutost oko pitanja bivšeg sovjetskog nuklearnog arsenala na prostoru Ukrajine, ali je ona riješena povlačenjem 1900 projektila na reciklažu u Rusiju.²⁶³ Postkomunistička Ukrajina se na prijelazu iz 20. u 21.stoljeće na međunarodnoj sceni nije zalagala za ikakvo proširenje NATO saveza. Potrebno joj je bilo mirno geopolitičko okruženje u svrhu tranzicijskih reformi započetih pod predsjednikom Leonidom Kučmom. Nova ujedinjenja s Rusijom nisu bila u planu, ali vojna zbližavanja sa Zapadom nisu dolazila

---

²⁵⁹ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 165.

²⁶⁰ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 166.

²⁶¹ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 167.

²⁶² EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 168.

²⁶³ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 171.

kao opcija zbog nepotrebnih napetosti u regiji nakon kolapsa SSSR-a. U razdoblju između listopada 2004. i siječnja 2005.g. u Ukrajini je trajala serija nemira poznata kao *Narančasta revolucija* nazvana po bojama vrpce pristasa Julije Timošenko na glavnom kijevskom trgu Majdanu za potporu predsjedničkom kandidatu Viktoru Juščenku. Povod prosvjedima je bila lažiranost izbora na kojima je pobijedio prethodno proruski premijer Viktor Januković. Dodatni faktor u nemirima je bilo trovanje Juščenka dioksinom mjesec dana ranije.²⁶⁴ Rusija je svoje energetske zalihe često koristila kao oblik političkog pritiska na Ukrajinu. Najpoznatiji primjer takvog ultimatumu je bila tzv. *Plinska kriza* iz zime 2009.g. Iako je izvješteno kako je problem bio isključivo financijske prirode između dvije zemlje, Moskva je tvrdila kako Ukrajina plaća prenisku cijenu i krade plinske zalihe. Krivnja za krizu je bila prebacivana na SAD zbog jačanja zone utjecaja na baltičke i srednjoeuropske zemlje koje su bile najviše pogođene ruskim zatvaranjem plinskih ventila. Njemačka i Italija su bile unaprijed obaviještene da pripreme svoje zimske zalihe za vrijeme trajanja pregovora. Međutim, ova razmirica je bila ubrzo riješena ruskim pojeftinjenjem nafte i plina Ukrajini za 30 posto na narednih 10 godina.²⁶⁵ Novi predsjednički izbori 2010.g. su donijeli Juščenkovu pobjedu i on se okrenuo prema Zapadu u vanjskoj politici. Međutim, odrekao se Julije Timošenko zbog njenih stavova u Gruzijском ratu i podvrgnuo je političkom progonu da bi on sam završio bez predsjedničkog mjesta oko korupcijskih skandala.²⁶⁶ Povratkom Viktora Janukoviča iste godine, Ukrajina se našla u novim problemima.²⁶⁷ Dolaskom na vlast proruskog predsjednika, Rusiji je produljeno pravo smještaja crnomorske flote u Sevastopolju na Krimu do 2042.g., a vlada iz Kijeva je obznanila kako Ukrajina više nije uzimala članstvo u NATO-u kao opciju.²⁶⁸ Zemlja je nakon višegodišnjih pregovora išla prema *Sporazumu o pridruženju Europskoj uniji*. Janukovič je svojim predsjedništvom od 2010.g. pokušavao zadržati Ukrajinu u uspostavljenoj sferi ruskog utjecaja, ali je zbog zadržavanja popularnosti istovremeno pokušavao odigrati jačanje veza sa Zapadom. Vladimiru Putinu je scenarij širenja EU-a na ukrajinski teritorij bio neprihvatljiv jer je time iščekivao paralelni dolazak

---

²⁶⁴ LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, NATO i Ruska Federacija: od pokušaja funkcionalne suradnje do novih tenzija, u: *Politička misao* : časopis za politologiju, 2 (2015.), 181.-205., 204.

²⁶⁵ ŽELJKA PAVIĆ GLIVETIĆ, Rusija i novi gospodari svijeta, u: *Političke analize*, 7 (2011.), 20.-27., 23.

²⁶⁶ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 173.

²⁶⁷ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 174.

²⁶⁸ ŽELJKA PAVIĆ GLIVETIĆ, (bilj. 265), 23.

NATO-a do Ukrajine i samih ruskih granica.²⁶⁹ Ruska alternativa Zapadu je bio Putinov oformljeni Euroazijski gospodarski savez iz 2011.g. koji je bio zamišljen kao protuteža Europskoj uniji i dominantna proruska sfera od Crnog mora do Sibira.²⁷⁰ Konstantnim posjećivanjima Ukrajine, ruski predsjednik je nastojao pridobiti potporu Ukrajinaca i tamošnjih Rusa za Euroazijski savez. Primjerice, nazočio je u srpnju 2013.g. zajedno s Janukovičem na misi unutar pravoslavnog manastira *Kijevo-pečerske lavre*, a ironijom sudbine zabranio je uvoz slatkiša pod vlasništvom proeuropskog oligarha Petra Porošenka (budućeg ukrajinskog predsjednika) prije nadolazećih razarajućih događanja u Kijevu.²⁷¹

15.2. Kijevske demonstracije i pad Viktora Janukoviča

Krajem listopada 2013.g., Putin je poslao Janukoviču prijevod Sporazuma o pridruživanju EU i upozorio ga na goleme gubitke koje će Ukrajina imati jer će Rusija zatvoriti svoju granicu proizvodima uvezenima sa Zapada. Kratkotrajni ruski trijumf se već osjetio 21. studenoga iste godine kada je Janukovičeva vlada izvijestila europske kolege o povlačenju iz Sporazuma.²⁷² Propast pregovora s Europskom unijom u Vilniusu je bila rezultat Janukovičeva opravdanog straha od nemogućnosti ukrajinskog plaćanja nagomilanih dugova za koje je Rusija ipak nudila ekonomske subvencije u zamjenu za ostanak u njenoj sferi utjecaja naspram daljnjih troškova za pristupanje zemlje u EU.²⁷³ Iste noći tisuće Ukrajinaca su reagirale okupacijom glavnog kijevskog trga Majdana uz mahanje zastavama EU-a i rušenje Lenjinova kipa kako bi u svom pokretu zvanom *Euromajdan* tražili eskapizam iz vječno prisutnog sovjetskog naslijeđa u zemlji suprotstavljenih ideala.²⁷⁴ Dana 30.studenoga ukrajinske specijalne snage *Berkuta* su se sukobile s demonstrantima, ali prosvjedi nisu prestajali. Početkom prosinca su nakupljene mase prosvjednika podigle logore na Majdanu i

---

²⁶⁹ STEVEN LEE MYERS, *Novi car- Uspon i vladavina Vladimira Putina*, Zagreb, 2017., 377.

²⁷⁰ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 378.

²⁷¹ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 379.

²⁷² STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 380.

²⁷³ HRVOJE MILOGLAV i PASKO TOMAŠ, *Protupravnost intervencije i aneksije u međunarodnom pravu: Slučaj Krima*, u: *Paragraf : časopis za pravna i društvena pitanja Pravnog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku*, 1 (2017.), 159.-190., 161.

²⁷⁴ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 380.

zauzele gradsku vijećnicu.²⁷⁵ Vlada je reagirala restriktivnim zakonima o ograničenoj uporabi interneta i zabrani vožnje više od 5 automobila u prometu jer se to smatralo grupiranjem demonstranata.²⁷⁶ Suočen s nemogućnošću zaustavljanja sve češćih sukoba prosvjednika i policije, Janukovičev kabinet je podnio ostavku 28. siječnja 2014.g., ali napetost nije prestajala jer se demonstranti nisu povlačili bez predsjednikove ostavke. U razdoblju između 18. i 21. veljače 2014.g. kijevski prosvjedi su poprimili karakter krvoprolića sa 80 mrtvih i otprilike tisuću ranjenih u sukobima demonstranata sa snagama sigurnosti.²⁷⁷ Janukovič se naglo povukao iz Kijeva za Moskvu nakon nemira na glavnom kijevskom trgu Majdanu koji je njegovim odlaskom preimenovan u Trg nezavisnosti.²⁷⁸ Prije odlaska je 21. veljače, potpisao sporazum s vođama opozicije, ali već idućeg dana se pojavio na televiziji i govorio kako se u zemlji proveo državni udar. Prilikom televizijskog obraćanja se više nije ni nalazio u Kijevu već u drugom ukrajinskom gradu Harkovu da bi pronašao azil u Rusiji. Istoga dana je kijevski parlament glasao za Janukovičevu smjenu i za privremenog predsjednika izabrao Oleksandra Turčinova.²⁷⁹

15.3. Ruska aneksija Krima

Vladimir Putin je tijekom nasilnih demonstracija i prevrata u Kijevu predvodio program na ruskim Zimskim olimpijskim igrama u Sočiju. Poslije Janukovičeva bijega, sastao se sa nacionalnim Vijećem sigurnosti ne bi li odlučio o daljnjim postupanjima u ukrajinskoj krizi. Izlaskom zore, 27. veljače ruski komandosi i jedinice Crnomorske flote su u ranojutarnjim satima na Krimu zauzeli regionalni parlament u Simferopolju i 2 zračne luke, ali na njihovim odorama nije bilo prepoznatljivih oznaka.²⁸⁰ Dolaskom novih pojačanja nepoznatim snagama, poluotok je bio lako preuzet iz ukrajinskih vlasti jer je stacioniranim ukrajinskim vojnicima,

---

²⁷⁵ GARI KASPAROV, Zima dolazi- Zašto Vladimir Putin i neprijatelji slobodnog svijeta moraju biti zaustavljeni, Ogulin, 2015., 236.

²⁷⁶ HRVOJE MILOGLAV i PASKO TOMAŠ, (bilj. 273.), 61.

²⁷⁷ GARI KASPAROV, (bilj. 275), 238.

²⁷⁸ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 174.

²⁷⁹ SABINA ĐIPALO, Pravedni rat – osvrt na staru doktrinu u suvremeno doba i slučaj ruske intervencije u Ukrajini 2014. Godine, u: Zagrebačka pravna revija, 1 (2015.), 45.-90., 77.

²⁸⁰ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 389.

usred političkog kaosa u Kijevu, bilo naređeno da ne pružaju otpor u neočekivanoj situaciji.²⁸¹ Iako su ruske snage definitivno zauzele Krim, tek je 1. ožujka ruski predsjednik Vladimir Putin dobio dozvolu parlamenta za korištenje sile na ukrajinskom teritoriju u svrhu pružanja zaštite ruskom stanovništvu. Ruski ambasador u UN-u je tvrdio kako je uporaba ruskih jedinica na krimskom poluotoku legalna jer je nedavno svrgnuti ukrajinski predsjednik Janukovič zatražio pismenim putem rusku pomoć. Nasuprot tim tvrdnjama, Janukovič se oglasio iz svojeg ruskog utočišta govoreći kako podupire ostanak Krima u okvirima ukrajinskog teritorija.²⁸² Predsjednik Putin se prvi put u javnosti oglasio o događajima u Ukrajini 4. ožujka i izjavio kako smatra Janukoviča tamošnjim legalnim vlastodršcem.²⁸³ Iako je tvrdio kako ne razmatra mogućnost aneksije Krima ruskim vlastima, podržavao je izjašnjavanje lokalnog stanovništva na referendumu 16. ožujka o njihovoj budućnosti.²⁸⁴ Krimski parlament je 17. ožujka proglasio neovisnost od Ukrajine i najavio pristupanje Rusiji uz prelazak na rusku valutu i moskovsku vremensku zonu.²⁸⁵ Poslije pozitivnog referenduskog ishoda o aneksiji, Putin je 18. ožujka proglasio nekadašnju autonomnu ukrajinsku republiku Krim sastavnim dijelom Ruske Federacije.²⁸⁶ Nedugo poslije, 17. travnja predsjednik Putin je javno priznao kako su vojnici u neoznačenim odorama bili pripadnici ruskih snaga smještenih na Krimu na temelju ugovora s Ukrajinom iz 1997.g. Istaknuo je kako Rusija nije imala namjeru pripajati teritorij jer je s Ukrajinom planirala formirati bolje odnose, ali je kaotična situacija zbog Janukovičeva pada tražila omogućavanje sigurnosti krimskoj populaciji uz njihov politički odabir željene budućnosti.²⁸⁷ Poslije održavanja spornog referenduma, SAD i EU su najavili sankcije protiv 10 ruskih i krimskih službenika. Rusija je bila izbačena iz organizacije G8, a par dana nakon aneksije Zapad je pojačao sankcije.²⁸⁸ Putin je svoju ekspediciju opravdavao Hruščovljevim dodjeljivanjem Krima Ukrajini unutar SSSR-a 1954.g., ali Zapad ga je neumorno uspoređivao s Hitlerovim

---

²⁸¹ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 390.

²⁸² SABINA ĐIPALO, (bilj. 279), 77.

²⁸³ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 391.

²⁸⁴ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 392

²⁸⁵ HRVOJE MILOGLAV i PASKO TOMAŠ, (bilj. 273.), 164.

²⁸⁶ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 392.

²⁸⁷ SABINA ĐIPALO, (bilj. 279), 84.

²⁸⁸ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 395.

preuzimanjima Austrije ili Čehoslovačke kao uvertiru za nove svjetske sukobe.²⁸⁹

15.4. Ratno stanje između ukrajinskih vlasti i separatista

Rusko stanovništvo na ukrajinskom teritoriju je, sukladno s ruskom aneksijom Krima, formiralo paralelne sustave vlasti uz naoružane paravojne formacije jer je ocijenilo kako Janukovičev pad dovodi do njihove ugroženosti.²⁹⁰ Jedna među prvim odlukama ukrajinskog parlamenta izmijenjenog sastava nakon završetka sukoba na Majdanu je bilo učiniti ukrajinski jedinim službenim jezikom u zemlji. Time bi se poništila odluka Janukovičeve vlade o ruskom kao drugom službenom jeziku. Iako je novi predsjednik Oleksandar Turčinov blokirao taj prijedlog, nije mogao zaustaviti plimni val etničkih podjela. Putinu je novi trend ukrajinske politike došao kao naručen jer je ispalo kako revolucionarni događaji u veljači nisu bili proeuropski već vođeni interesima radikalnih nacionalista.²⁹¹ Naime, Janukovičev zamjenik Turčinov je naredio vojsci da zaustavi sve separatističke pokrete na istoku Ukrajine s nastavkom vođenja ratnih sukoba na istoku Ukrajine pod novim predsjednikom Petrom Porošenkom. Vojna akcija nije donijela željene rezultate jer su separatisti pod vodstvom Igora Girkina proglasili Lugansku Narodnu Republiku uz vodeću pobunjeničku zonu oko Donjecka. Separatisti su odbili prijedlog ruskog predsjednika Vladimira Putina o konzultacijama s Kijevom, a na referendumu su se izjasnili za nezavisnost Donjecka i Luganska u okviru zajedničke tvorevine *Nove Rusije*.²⁹² Konflikt je stvorio veliki međunarodni incident dana 17. srpnja 2014.g. kada je malezijski avion na putu iz Amsterdama za Kuala Lumpur bio oboren iznad pobunjeničkog Donjecka. Odgovornost za pogibiju 295 putnika je ustanovljena prema proruskim separatistima, ali je ostavljeno otvoreno pitanje zašto ukrajinska kontrola leta nije upozorila posadu zrakoplova o zaobilaženju tog područja.²⁹³ Dan ranije, SAD su uvele nove sankcije protiv ruskog gospodarstva, uključujući bankarstvo i energetiku, a poslije incidenta

---

²⁸⁹ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 394.

²⁹⁰ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 174.

²⁹¹ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 388.

²⁹² EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 174.

²⁹³ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 175.

sa letom malezijskog aviona, europske zemlje su nastavile američkim koracima.²⁹⁴ Dana 5. rujna 2014.g. u Minsku su se sastali predstavnici Ruske Federacije, Ukrajine, Donjecka i Luganska radi potpisivanja *Minskog protokola o primirju*. Iako je dogovoreno povlačenje težeg oružja, rat je svejedno nastavljen.²⁹⁵ Novi sastanak je održan 11. veljače 2015.g. i unutar protokola zvanog *Minsk 2* njemačka kancelarka Angela Merkel, francuski predsjednik Francois Hollande, ruski predsjednik Vladimir Putin i ukrajinski predsjednik Petro Porošenko su dogovorili konkretne korake za miroljubivo rješenje konflikta.²⁹⁶ U konačnici, krajem 2015. je djelovalo kako se sukob konačno primirio, ali novu fazu ukrajinske revolucije su otpočeli pripadnici ultradesnog pokreta Desni sektor u svojim marševima Kijevom i neuspješnim zahtjevima za Porošenkovim odstupanjem.²⁹⁷

15.5. Estonija, Litva i Latvija nakon ruskog preuzimanja Krima

Raspadom Sovjetskog Saveza, bivše baltičke republike su proglasile svoju nezavisnost. Godine 2004. postale su punopravnim članicama Europske unije i NATO-a. Međutim, Putinov potez iz veljače 2014.g. je tamo napravio veliku situaciju masovne paranoje kombinirane s opravdanim sumnjama. Zemlje u pitanju su bez direktnog teritorijalnog kontakta s ostalim državama NATO članicama, a tamošnja populacija nije bila zadovoljena obećanjima Saveza o zaštiti njihova teritorija u slučaju moguće ruske agresije.²⁹⁸ Poučeni sovjetskom aneksijom iz 1939.g., stanovnici Estonije, Litve i Latvije su strahovali mogućnošću novog ruskog prodora na Baltik.²⁹⁹ Sve 3 zemlje su zadnjih godina provodile zajedničke vojne vježbe. Stanovnici su bili trenirani za izvođenje diverzija na svim ključnim infrastrukturnim objektima u slučaju neprijateljskog dolaska. Tisak je pisao o (ne)utemeljenoj opasnosti etničke ruske populacije tih zemalja koja bi, poput svojih sunarodnjaka u Donjecku i Lugansku, mogla u svega par sati uz rusku granicu stvoriti svoje tvorevine. Naspram Litve, Estonija i Latvija imaju velike ruske populacije u svojim zemljama. Latvijci su počeli

---

²⁹⁴ STEVEN LEE MYERS, (bilj. 269), 400.

²⁹⁵ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 175.

²⁹⁶ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 176.

²⁹⁷ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 177.

²⁹⁸ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 186.

²⁹⁹ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 185.

paničariti prilikom izjava njihove tajne službe o separatističkoj propagandi. Nju su lokalni Rusi objavljivali na internetu, a sveopći metež je samo pojačao češki general Petr Pavell.³⁰⁰ Svojim izjavama o mogućoj ruskoj okupaciji pribaltičkih zemalja unutar 48 sati, doprinio je NATO-voj odluci o slanju više tisuća vojnika kako bi smirili panično stanje u tim zemljama. Međutim, baltičko pretjerivanje je temeljeno na prijašnjem iskustvu, a strah je prenaplašen unutar tih zemalja jer su one pod zaštitom NATO-a.³⁰¹

16. Arktička utrka

Klimatske promjene su dovele do otapanja nekoć zamrznutih prostranstava Arktika, a to područje je počelo biti najavljivano kao novi prostor za trgovačke rute i eksploataciju golemih zaliha energenata.³⁰² Tijekom kolovoza 2007.g., prvi put u povijesti su 2 batiskafa zaronila na dno Arktika ne bi li se tamo obavila znanstvena istraživanja nad interesnim legurama titana. Međutim, Zapad je taj potez protumačio kao objavu utrke u iskorištavanju bogatih resursa podno sjevernih mora. Oba navedena batiskafa su bila ruske proizvodnje, a istraživački tim je, kao znak ruske prisutnosti, na dno Sjevernog pola postavio zastavu svoju zemlje koja je izazvala naglu reakciju cijelog svijeta. Sastankom u Reykjaviku 2008.g., ministri vanjskih poslova SAD-a, Kanade, Danske, Norveške, Švedske, Finske, Islanda i Ruske Federacije su se sastali kako bi raspravili o budućnosti korištenja arktičkih rezervi nafte i plina. SAD, Kanada, Norveška i Danska su od tog sastanka pokušavale ojačati svoju dominaciju nad sjevernim prostranstvima, a istovremeno izolirati i ograničiti Rusiju u polaganju prava na Arktik. Ruski predsjednik Dmitrij Medvedev je u ožujku 2010.g. prisjetio javnost kako je Rusija nakon Norveške postala drugom zemljom koja je 1997.g. potpisala dokument o osnivanju Ekskluzivne ekonomske zone (gospodarskog pojasa od 200 nautičkih milja), a kako su Danska i Kanada to učinile tek nekoliko godina kasnije. Iste godine je u Moskvi bila održana internacionalna konvencija ministara vanjskih poslova 5 država o Arktiku ne bi li se riješili svi sporovi, ali dogovor nije bio na vidiku. U siječnju 2011.g., britanski premijer David Cameron je pozvao čelnike svih zemalja Sjeverne Europe na Sjevernobaltički samit s ciljem osnivanja *saveza zajedničkih interesa*.³⁰³ Norveška je, naspram ostalih članica NATO-a,

---

³⁰⁰ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 186.

³⁰¹ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 187.

³⁰² LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, (bilj. 264), 186.

³⁰³ EMIL VIDUŠIĆ, (bilj. 255), 190.

iskazala najveći interes za stacioniranje stalnih savezničkih snaga na prostor Arktika. Ona je pokazala Ruskoj Federaciji svoju namjeru putem održavanja brojnih vojnih vježbi uz rusku granicu.³⁰⁴ S druge strane, Moskva je područje Arktika proglasila strateškim ciljem za svoj ekonomski rast i dijelom svijeta koji će do 2020.g. godine postati najvećim faktorom za zadovoljenje ruskih energetske potreba. Ruski poluotok Kola je od 2011.g. ugošćen sa pješačkim divizijama usmjerenim ka iskazivanju svoje prisutnosti na sjevernim prostranstvima.³⁰⁵

17. Pitanje europskog raketnog štita između NATO-a i Ruske Federacije

Hladnoratovsko ozračje međusobnih neprijateljstava u odnosima današnjeg NATO-a i Ruske Federacije je ostalo veoma snažno oko problema postavljanja raketnog štita na europskom kontinentu. Američki predsjednik George Walker Bush se od terorističkih napada na SAD 11. rujna 2001.g., zalagao za stvaranje europskog obrambenog štita temeljenog na obaranju prijetnji iz brojnih kriznih žarišta Bliskog istoka. Rusi su se stalno pozivali na pusta usmena obećanja zapadnih diplomata tijekom 1990-ih godina kako se NATO neće širiti prema istoku sve do granica Ruske Federacije te kako na područjima njegovih novih članica iz tranzicijskih zemalja neće biti postavljano nuklearno ili raketno naoružanje. Ruski predsjednik Vladimir Putin ovo pitanje smatra postepenim zapadnjačkim opkoljavanjem ruskog teritorija i degradacijom njegove zemlje na međunarodnoj razini. NATO-u je bilo ponuđeno korištenje ruskih raketnih sustava iz Azerbajdžana za svoje ciljeve, ali su SAD odbile ruski prijedlog.³⁰⁶ Promjene oko postavljanja raketnog štita su došle u obliku samita NATO-a iz 2008.g. u Bukureštu gdje je tada ukazana mogućnost zajedničkog dogovora sa Rusijom i najava buduće zajedničke rasprave oko ovog problema. U konačnici, samitom NATO-a u Lisabonu 2010.g. bila je usvojena deklaracija koja predviđa suradnju NATO-a i Ruske Federacije u formaciji europskog raketnog štita.³⁰⁷ Ruska Federacija se, za vrijeme mandata američkog predsjednika Barracka Obame, praktički uklopila u europski sustav sigurnosti putem razmjenjivanja informacija i sudjelovanja u zajedničkoj borbi na razini globalne važnosti. Nakon ukrajinske

---

³⁰⁴ LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, (bilj. 264), 185.

³⁰⁵ LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, (bilj. 264), 186.

³⁰⁶ LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, (bilj. 264), 188.

³⁰⁷ LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, (bilj. 264), 189.

krize SAD i NATO formalno su obustavili suradnju s Ruskom Federacijom u vezi s raketnim štitom.³⁰⁸

---

³⁰⁸ LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, (bilj. 264.), 196.

18. Zaključak

Hladnoratovske napetosti u Europi između Rusije kao nasljednice Sovjetskog Saveza i zapadnih saveznika nikada nisu prestale od završetka Drugog svjetskog rata 1945. godine do današnjih dana. Iako je NATO savez preživio pad željezne zavjese, on i dalje nije uspio ovladati cijelim europskim kontinentom jer ruska sfera utjecaja čini najsnažniju blokadu njegovom daljnjem proširenju. Dana 9. studenoga 1989.g. rušenjem Berlinskog zida započeo je proces nezaustavljivih promjena. Međutim, zid nije bio samo simbol hladnog rata. On je predstavljao pravu granicu dvaju svjetova u jednom gradu čiji su stanovnici, kao i ostatak Europe, konačno dobili priliku života u zajedništvu bez nametnutih podjela Istoka i Zapada. Desetljeća formiranja brojnih savezništava i suparništava su utonula toga dana i nova euforija je omogućila običnim ljudima prestanak mogućnosti izbijanja Trećeg svjetskog rata i nuklearnih prijetnji od kojih su prethodne generacije strahovale čitav život. Ujedinjenje Njemačke je dovelo do novog jačanja zapadnih snaga u Europi pod snažnim američkim utjecajem. Propast komunizma, Sovjetskog Saveza i Varšavskog ugovora su učinili nesagledive posljedice među Moskvinim bivšim satelitima. Srednjoeuropske i baltičke zemlje su se približile zapadnom taboru, ali pitanja o budućnosti Rusiji vitalnih zemalja poput Ukrajine, Bjelorusije i Moldavije ostaju otvorenima i nedorečenima. Ukrajinska kriza iz 2014. godine je nakratko ponovno vratila Europu u vremena velikih nagađanja o njenom sigurnosnom stanju. Ruski potez aneksije Krima je bio vjerojatno najkontroverzniji događaj iz prve četvrti 21. stoljeća. Vladimir Putin je tada cijelome svijetu iskazao kako njegova Rusija definitivno više nije ona Jeljcinova usnula tranzicijska zemlja. Zapadnoeuropski vođe i Amerikanci su ga redom osuđivali jer je bio narušen cjelokupni poredak na kontinentu poslije raspada Sovjetskog Saveza tijekom 1990-ih godina. Opasnost izbijanja otvorenih neprijateljstava se u ukrajinskom slučaju pokazala itekako ozbiljnom kao i u prethodnim krizama oko berlinskog pitanja. Budućnost europskog kontinenta jedino ovisi o mogućnosti suradnje između Moskve i zapadnoeuropskih dužnosnika. Vrijeme će pokazati žele li svi Europljani, kao i sudbonosne 1989. godine, živjeti u miru i suživotu ili u raskolu pod stalnom sjenom atomskih gljiva.

19. Popis literature

- 1) MIRKO BILANDŽIĆ, Tajne operacije CIA-e kao komponenta vanjske politike SAD-a u posthladnoratovskom razdoblju, u: Polemos : časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, 15-16 (2005.), 221.-238.
- 2) MONIKA BEGOVIĆ, NATO i Zapadni Balkan u uvjetima novih sigurnosnih izazova, u: Međunarodne studije : časopis za međunarodne odnose, vanjsku politiku i diplomaciju, 3-4(2014.), 57.-66.
- 3) KARL P. BENZINGER, Imre Nagy, Martyr of the Nation- Contested History, Legitimacy, and Popular Memory in Hungary, Plymouth, 2008.
- 4) PETER CALVOCORESSI, Svjetska politika nakon 1945., Zagreb, 2003.
- 5) LIDIJA ČEHULIĆ, Euroatlantizam, Zagreb, 2003.
- 6) BOJAN DIMITRIJEVIĆ, Bitka za Trst 1945.- 1954., Zagreb, 2014.
- 7) DARKO DUKOVSKI, Ozrcaljena povijest- Uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana, Zagreb, 2012.
- 8) SABINA ĐIPALO, Pravedni rat – osvrt na staru doktrinu u suvremeno doba i slučaj ruske intervencije u Ukrajini 2014. Godine, u: Zagrebačka pravna revija, 1 (2015.), 45.-90.
- 9) VLADIMIR FILIPOVIĆ, Demokracija koja se štiti: Strategija napetosti i rezultati izbora u Italiji 1948.-1992., u: Zbornik sveučilišta Libertas, 1-2 (2017.), 241.-260.
- 10) ŽELJKA PAVIĆ GLIVETIĆ, Rusija i novi gospodari svijeta, u: Političke analize, 7 (2011.), 20.-27.
- 11) GARI KASPAROV, Zima dolazi- Zašto Vladimir Putin i neprijatelji slobodnog svijeta moraju biti zaustavljeni, Ogulin, 2015.
- 12) HENRY KISSINGER, Diplomacija, Zagreb, 2000.
- 13) HENRY KISSINGER, Svjetski poredak, Zagreb, 2015.

- 14) PETAR KUREČIĆ, Međuprostor EU-a, NATO-a i Rusije kao Rusosfera, u *Politička misao : časopis za politologiju*, 2 (2014.), 7.-28.
- 15) PETAR KUREČIĆ, Proširenje NATO-a: Geopolitička pobjeda SAD-a u post hladnoratovskom razdoblju? Rezultati i perspektive, u *Hrvatski geografski glasnik*, 1.(2008.), 25.-42.
- 16) MARK KURLANSKY, 1968.- Godina koja je uzdrmala svijet, Zagreb, 2007.
- 17) IAN MCLEAN, *Rational Choice and British Politics- An Analysis of Rhetoric and Manipulation from Peel to Blair*, New York, 2001.
- 18) ROBERT MCMAHON, *The Cold War, A Very Short Introduction*, New York, 2003.
- 19) STEVEN LEE MYERS, *Novi car- Uspon i vladavina Vladimira Putina*, Zagreb, 2017.
- 20) MIHAIL MINAKOV, Labirinti priznanja: dvadesetogodišnji simbolični razvod Rusije i Ukrajine, u: *Političke analize*, 7 (2011.), 9.-13.
- 21) MARIJANA MUSLADIN, Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina, u: *Politička misao : časopis za politologiju*, 3 (2013.), 56.-78.
- 22) MARINKO OGOREC, *Putinova Rusija- Novi uspon stare vojne sile*, Zagreb, 2008.
- 23) DAVID S. PAINTER, *Hladni rat – Povijest međunarodnih odnosa*, Zagreb 2002.
- 24) DAVORIN RUDOLF, Povijesni tijek uspostavljanja državne granice između Republike Hrvatske i Talijanske Republike, u: *Problemi sjevernog Jadrana* 12 (2013.), 9.-25.
- 25) EMIL VIDUŠIĆ, *Drugi hladni rat*, Zagreb, 2016.
- 26) EMIL VIDUŠIĆ, *Hladni rat- Vruće cijevi*, Zagreb, 2013.
- 27) LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, NATO i Ruska Federacija: od pokušaja funkcionalne suradnje do novih tenzija, u *Politička misao : časopis za politologiju*, 2 (2015.), 181.-205.
- 28) ODD ARNE WESTAD, *Globalni Hladni rat- Velike sile i Treći svijet*, Zagreb, 2009.
- 29) ĐORĐE ZELMANOVIĆ, *Mađarska jesen 1956.*, Zaprešić, 2006., 148.

- 30) DARKO DUKOVSKI i VEDRAN DUKOVSKI, Vojna povijest- Od Napoleona do suvremenih vojnih sustava, Pula, 2014.
- 31) T.G. FRASER i DONETTE MURRAY, America and the world since 1945., New York, 2002.
- 32) HRVOJE MILOGLAV i PASKO TOMAŠ, Protupravnost intervencije i aneksije u međunarodnom pravu: Slučaj Krima, u: Paragraf : časopis za pravna i društvena pitanja Pravnog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 1 (2017.), 159.-190.
- 33) NICHOLAS V. RIASANOVSKY i MARK D. STEINBERG, A History of Russia, New York, 2005.
- 34) CHRISTIAN NUENLIST, ANNA LOCHER i GARRET MARTIN, Globalizing de Gaulle- International Perspectives on French Foreign Policies, 1958-1969, Plymouth, 2010.